

Kafkasya

Kültürel Dergi

EDEBİYAT

SANAT

FOLKLOR

TARİH

COĞRAFYA

AKTÜALİTE

SONBAHAR SAYISI

YIL: 2

SAYI: 8 CİLT: 2

Eyl. - Ekim - Kasım 1965

İÇİNDEKİLER

Mümkün mü?	İzzet AYDEMİR
Rusyada Azınlıklar Meselesi	Beksultan BATIRHAN
Çerkes Âdetleri	SETENAY
İmam Şamil'in Tesliminden Evvel Kuzey Kafkasyalıların Beynelmilel Çalışmaları	İzzet AYDEMİR
Kafkas Fırkaları	Jinef ASA
Kafkas Milletleri	Mahmut KUSKO
Tarihi Bir Vesika	BA - TA
Abhacza Yoluyla İlk İnsanlığa	Ö. BEYGUA
Nart Savsriko	Refik HIZAL - İzzet AYDEMİR
Alman Basınında Kafkasya	F. B.
Üründeki Kuzey Kafkasyalılar	Müfid YUSUF - Nahide HACERET
Kuzey Kafkas Ata Sözlere	K. A.
Eski Adige Tarihi Özeti	Dr. Vasfi GÜSAR
Abhaz Dilinin Okur Yazarlık Tarihi	Ö. BEYGUA
Kafkasyada Müridizm	B. BATIRHAN
Kafkasyalıların Medeniyeti	Vahit CANBEK
Tarih ve Milli Folklorümüz	İzzet AYDEMİR
Hamzatın Şarkısı (Şiir)	İ. A.
İsrailden Haberler	★
Boraz ve Goşmafa (Hikâye)	Kadir İ. NATHO
Yıldız Okyay Tlifij	Dr. Vasfi GÜSAR
Amerika Mektubu	Kadir İ. NATHO
Aktüalite	★

KAFKASYA

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR
KÜLTÜREL DERGİ

YIL : 2

SAYI : 8 CİLT : 2

Eyl. - Ekim - Kasım 1965

Sahip ve sorumlu yayın Müdürü

İZZET AYDEMİR

Teknik İşler :

BAYRAM HERGÜNER

Her çeşit yazışma, abone adresiyle

Yönetim Merkezi:

Emek Mahallesi 75. ci Sokak

No. 61/5

Bahçelievler - Ankara

★

Dizildiği ve basıldığı yer :

BAŞNUR MATBAASI

★

ABONE TARİFESİ :

Yıllık Abonesi : 12 T.L.

Yabancı Memleketler : 24 T.L.

★

Gönderilen yazılar ve resimler basılınsın veya basılmasın iade olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılarda gerekli düzeltmeleri yapmaya yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan doğacak her türlü sorumluluk çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak gösterilmek şartıyla başka yerde yayınlanabilir.

MÜMKÜN MÜ?

Yazan İZZET AYDEMİR

Rusyadaki son Rejim değişikliklerinden bu yana Rus politikasının gerek içeride ve gerekse dışarıda bir yumuşama eösterdiği gözden kaçmamaktadır. Bu politikanın uygulanmasına sebep olan faktörler arasında en önemlilerinden birisinin de hiç şüphesiz ki batı dünyasıyla temaslar kuran Rus halkının buralarda gördükleri (İNSAN HAKLARI) diye adlandırabileceğimiz kavramları kendi memleketlerinde de görmek istemeleri, dolayısıyla yıllar boyu büyük bir baskı altında yaşamanın verdiği cehennem azabından kurtulup, hürriyet havasını teneffüs etmek istemeleridir. Bunu tek adamın diktatörlüğünden sıyrılmış bulnan Rus yöneticileri de iyice anlamış olacaklar ki Rejimde kıs mende olsa bir yumuşamaya istekli görünmüşlerdir. Bu olay bütün Rusyada olduğu gibi Kuzey Kafkasyada da kendini göstermiştir. Şu anda Rusya dışındaki kimseler Kuzey Kafkasyadaki akraba ve tanışlarıyla haberleşmekte, çeşitli eşya gönderip oradan da getirebilmektedirler. Yine oradan gelen bilgilere göre az miktarda da olsa kişilere mülkiyet hakkı ta-

nınmakta, köylüler bazı şartlar altında ürünlerini satabilmektedirler. Fakat bizim üzerinde durmak istediğimiz konu ise bunlara paralel olarak gelişme istidatı gösteren, Kuzey Kafkasya dışında yaşayan soydaşlarımızın oraya dönmek eğilimini göstermeleridir. Bunun başlıca belirtileri ise son zamanlarda Suriye, Ürdün ve İsraildeki Kuzey Kafkasyalıların Kuzey Kafkasyaya dönme işini fiiliyat sahasına dökmele-ridir. Nitekim buralardan aldığımız haberler Ürdün ve İsrailden tek, tük; Suriyeden ise topluca diyebileceğimiz bir kısmın temelli olarak Kuzey Kafkasyaya gitmiş olmalarıdır. Arap memleketlerinde yaşayan Kuzey Kafkasyalılarından Suriyede yaşayanların iktisadi durumlarının iyi olmadığı bilinmektedir. Bilhassa Fransızların Suriyeden çekilmesinden sonra buradaki Arap Milliyetçiliğinin şiddetli tepkisinin sonucu olarak Kuzey Kafkasyalıların ellerindeki topraklar çeşitli baskılar ve yollarla alınmış, ayrıca onların yaşayışlarına yapılan bazı müdahaleler ile de Kuzey Kafkasyalılar tedirgin edilmişlerdir. Bütün bu olaylara ilâveten Moskova radyosunun her hafta Arapça yayınları arasında buradaki Kuzey Kafkasyalılara ümit-var bir tarzda seslenmesi ve Kuzey Kafkasyalı komünist yöneticilerinin Çerkesçe propaganda yapmaları; güzel parçalar ihtiva eden müzik icra edilmesi de önemli rol oynamaktadır. Enson olarak da merak saikasıyla Kuzey Kafkasyaya, Arap memleketlerinden gidip, geri dönen bazı kimseler oradaki hayatın pek te-

sıkıcı olmadığını söylemişlerdir. Hatta bunlar arasında Kafkasyaya dönmeği teşvik edenlerin dahi bulunduğu bir gerçektir.

Bu yumuşama zamanla belkide daha da görünür bir hal alacaktır. Fakat şunu da hiçbir zaman akıldan çıkarmamalıdır ki tarih boyunca Rus yöneticileri sandalyalarını silâhla korumuş, belirli bir zümreye (Orduya ve rejim sempati-zanlarına) geniş anlamda bir refah sağlayarak silâhları emanet etmiş, büyük çoğunluğu teşkil eden halkı ise esaret ve sefalete mahkûm etmişlerdir. Vaktiyle söylenmiş şu söz unutulmamalıdır: «Rusyaya Ermenisiz bir Ermenistan lâzımdır». (*) Bu söz Rusyada yaşayan ve Rus olmayan bütün topluluklar için de aynıdır. Bugün politik sebeplerle bazı tavizler verilmiş olabilir, ama yarının ne olacağı kestirilemez. Rus yöneticileri ve komünist sempati-zanı bazı yerli Kuzey Kafkasyalılara herşeyden evvel şunu hatırlatmak yerinde olacaktır: Mademki Rusyada terör havası kalkmış, hürriyet havası esmeğe başlamıştır, öyleyse Kuzey Kafkasyada neden hâlâ aynı dil ve geleneklere bağlı olan Kuzey Kafkasyalılar çeşitli topluluklar içinde eritilmeğe çalışılmakta, ayrı ayrı bölgelere bölünüp millî benlikleri unutturulmak istenmektedir? Herşeyden evvel bunun cevabı verilmelidir. Ancak ondan sonra Rusyanın Kafkasya dışında yaşayan Kuzey Kafkasyalılar hakkındaki düşüncelerinin samimiyeti üzerinde durulabilir.

(*) : BİZİM DİLEK, Warşova, Aralık 1936 sayı 4, s: 3.

RUSYADA AZINLIKLAR MESELESİ

Yazan : B. BATIRHAN

Demir perde dışında bulunan *bir kısım* beyaz Rus mültecileri ile Rus olmayan, fakat komünizme sempati besleyen kimseler, S.S.C.B. dahilinde hayatın normale döndüğü ve ırk ayrımı diye bir şey bulunmadığı yolunda, gerek yazılı ve gerekse sözlü, propaganda yapmaktadırlar.

Bu propagandaya karşı, Newyork'ta yayınlanan, NOVOYE RUS-KOYO SLOWO gazetesinde bir yazı neşredilmiştir. O, yazıyı okuyan, Amerikalı Richard Dj. Zakkola, gazetenin yazarına yazdığı bir yazıda, «Ne Rus milleti içinde ve nede şimdiki rejiminde azınlık» diye bir mesele bulunmadığını bildirmiştir.

Bu defa 13 Temmuz 1965 tarihindeki sayısında P. Marguchin adındaki bir şahıs R. Dj. Zakkola'nın iddiasına aşağıdaki cevabı vermiştir: «Sayın neşriyat Müdürü»

R. Dj. Zakkola gazetenize yazdığı yazısında «Rusyada azınlık ve ırk ayrımı» diye bir şey olmadığını iddia ediyor. Sayın R. Dj. Zakkola bir Amerikalıdır. Bir Rus yayını olan gazeteniz kendilerini tatmin ve temin etmeyebilir. Kendilerini Amerikalı yazar ve isim yapmış gazetecilerinden Jean Gunther'in 1962 senesinde Newyork ta yayınlanmış olan «İnsait Roşa Tudey» adındaki eseri okumasını tavsiye edeceğim.

Ben kendilerine Bu kitabın 202-209 üncü sahifelerinden bazı pasajlar sunyayım:

1. 1931 tarihinde 35.000 ve 1944 şubatındada 500.000 olmak üzere ceman 535.000 Çeçen-İnguş'u Sürgün ve yok etmişlerdir. Gaye, bu milleti yüzde yüz imhadır.

2. Karaçaylar aynı akibete uğratılmış ve Karaçay kelimesi Rus büyük ansiklopedisinden çıkarılmıştır. 115.000 Kalmuk ile Kırım Tatarlarının da mevcutlarının yüzde yirmibeşinin hayatları batı Sibiryaya kamplarında sona ermiştir.

3. 1941 Ağustosunda Volga da yaşayan Almanlardan Kadın, çocuk ve ihtiyar gözetilmeksizin 400.000 ni Altay bölgesine sürülmüştür.

4. Lettonya, Estonya ve Litvanya'nın işgalinden sonra esirlerden 1178 zi kurşuna dizilmiş, 150.000 i de Sibiryaya sürülmüştür. Ancak bu sürgünde bulunanlarında büyük çoğunluğu ya açlıktan yada soğuktan ölmüşlerdir. Saygılarımla.

P. Marguchin.

Bu dehşet ve ibret dolu olayların açıklığı ortada iken «Rus milleti içinde azınlık yoktur» İddiasını yayınlayan R. Dj. Zakoola'ya, Tarihi gerçeklere dayanan ve milyonları aşan azınlıkların ne olduğunu ve halen ne kadarının nerelerde yaşamakta bulunduğunu sormak gerekmezmi idi?

ÇERKES ADETLERİ

— 7 —

Çeviren : SETENAY

PELERİN : Kalın kumaştan yapılır ve ense kısmında daralır, ayaklarda genişler Biniciyi tamamen örtecek şekilde yapılırdı. Pelerinin ödevi süvariye soğuktan korumak, yağmur ve karın elbise ve zırhı ıslatmasını önlemektir. Ayrıca çadır keçe, kumaş veya herhangi örtü niyetinde de kullanılırdı. Başka millet süvarilerinin hiçbirisinde bu tip pelerin kullanılmaz.

EĞER : Hem binicinin hem de atın rahatı düşünülerek hafif ve basit yapılmıştır. Kaba çul veya deriden yapılan eğer dörtnale koşan atın binicisinin ağırlığını azaltması amacıyla atın arka kısmına gelen yerinde birkaç parmak daha yüksekti. Gem ufak, mahmuzlar 10 cm den büyük olmaz, kısa ve parlak yapılırdı. Atın düşmesi haline sahibini incitmemesi göz önüne alınmıştı. Süvari ise bir tehlike anında çıkarabilmesi için ayağını özenginin içine tamamen sokmaz, ayak uçlarını hafifçe değdirirdi.

ÇERKES SÜVARİLERİNİN ADETLERİ : Bir zamanlar bir Çerkes kabilesi diğer düşman bir kabilenin kendilerine saldıracağını haber almıştı. Kabile prensi saldırıya karşı koyabilmek için bazı süvarilerini düşmanın niyet ve kuvvetini öğrenmek üzere ileri yolladı. Süvariler ellerinden geleni yaparak mümkün olan bilgiyi toparlayıp geri dönmek üzere yola çıkarlar. Geri dönme anında kuvvetin şefi düşmanın toplu halde bulunması mümkün olan yerleri gözetlemek amacıyla bir atlıyı gönderir. Gönüllü olarak giden atlı düşman tarafından götürülür ve peşine beş atlı takılır. Fakat kurnaz binici peşinden gelenlerden kaçmış gibi yaparak onları birbirinden ayırır ve teker teker öldürür. (Bu tip olaylar kılıçla çarpışarak ve henüz tüfeğin icat edilmediği devrede yapılırdı). Gurup başkanı süvarinin başından geçenleri hayranlıkla dinler ve bu taktiği nereden öğrendiğini sorar. Binici de bunu köpeğinden öğrendiğini, bir zamanlar köyünde peşine takılan komşu köyün köpeklerine karşı köpeğin aynı metodu kullandığını söyler.

Geride dönerken yolda yiyecekleri azalır, birlik açıklıkla karşılaşır, fakat yine aynı süvari birkaç günlük kumanyayı çıkararak arkadaşlarına dağıtır. Şef «Bunuda mı köpeğinden öğrendin?» diye sorunca süvari: «Evet der, Köpeğimin toprağa kemik gömdüğünü ve aç kalınca bunu çıkarıp yediğini sık sık gördüm» cevabını verir.

Köye dönünce gurup şefi prens'e düşman kuvveti hakkında bilgi verdikten sonra bu keşif hareketindeki üstün ve akıllıca hareketi görülen arkadaşından bahisle onun bir gurup başkanı olması gerektiğini anlatır. Fakat prens bu adamı bizzat kendisi tetkik amacıyla en iyi üç adamını onun atını çalmakla görevlendirir. Bir gece vakti üç kişi adamın evine giderler. Üç adamdan biri elinde kılıç ve en ufak bir hareketinde onu öldürmek üzere adamın başında beklerken, diğer ikisi de atı çalmak üzere ahıra girerler. Atı çözer ve ses çıkarmaması için de ayağına keçe sararlar. (Bu at çalarken uygulanan bir husustur.) Fakat amaçlarına erişmeden kendilerini silâhlı adamlar tarafından sarılı bulur ve teslim olmak zorunda kalırlar. Hep birlikte prensin huzuruna gittikleri zaman prens adama nasıl olup da durumu öğrendiğini sorar. O da «Çok basit» der ve anlatır. «Şayet gece yarısı birisi eve yaklaşırsa, bir taşa çarpmamak veya çukura düşmemek için sakınarak yürür.» Konuşmasına köpeğinden bahisle onun kuvvetli koku alma, duyma hassası dolayısıyla gelenin köy sakinlerinden olup olmadığını, anlayabileceğini söyler. Eğer gelen köyden biri değilse köpek havlar, bir anda

köyün diğer köpeklerinin de ona katılacağı muhakkaktır. Köpeklerin bu duyma, ve koku alma hassalarının doğruluğu onların zelzeleden evvel evi terketmeleriyle sabit olmuştur.

«İşte atımı çalmaya gelen bu adamların gelişi sırasında da aynı olay oldu, köpekler havladı ve adamların yaklaştığını duyan atım kişnedi. Bu gibi hallerde evin penceresinden birisinin dışarıya bakması şarttır. Fakat kapıyı açması ve başını dışarı uzatması veya ışığı yakması düşünülemez. Çünkü gelenin kapıyı çalması veya kendini tanıtması gerekir, aksi halde kötü niyetli olduğu anlaşılır ve ev sakinleri o andan itibaren gerekli tedbirleri almalıdırlar.»

«İşte bu gecede aynı olaylar olmuş, adamlar geldikleri zaman köpeğimin havlaması, atımın kişnemesiyle uyandım. Başımda bekleyen adamın da kıpırdadığım takdirde beni öldüreceğini biliyordum. Uyur gibi yaptım ve daha önce arkadaşlarımla kararlaştırdığımız gibi öksürmek suretiyle onları haberdar ettim. Bu bahsettiğim olaylar sebebiyle zaten uyanmış olan adamlarım da öksürmem üzerine hemen dışarı çıkarak komşuları haberdar etti ve onların da yardımı ile hırsızlar kolayca yakalandı.»

Prens adamın hikâyesinden çok memnun kaldı ve onu bir süvari gurubunun başına getirerek zeka ve cesaretinin karşılığını vermek suretiyle mükâfatlandırdı.

YİYECEKLER : Diğer milletlerle karşılaştırılınca genellikle Çerkeslerin az yemek yedikleri görülür. Birinci sınıf sporcu olduklarından, atletik durumlarının muhafaza ve şişmanlamayı arzu etmediklerinden ancak yaşayacak kadar yemeği tercih ederlerdi. Bir kişinin bir günde yediği yiyecek ancak bir kilo kadardı. Çok yemenin faydadan ziyade zararı dokunacağına inanıyorlardı. Yaşadıkları iklimin icabı pişmemiş yiyecekleri, pişmiş olanlara tercih eder, genellikle ekmek, su ve bunların türevleri ile yumurta, et, patates, bal besinlerinin özünü teşkil ederdi. Fındık, badem, kuru üzüm, baharat, çeşitli sıvı yiyecekler kalori attırmak amacıyla yiyeceklere katılırdı.

Lezzetli yemekler elde etmek için çeşitli krema ve hamurlar usta bir şekilde hazırlanırdı. Fakat bütün bunların yanında bugün de olduğu gibi en gözde yiyecekleri «ÇERKES TAVUĞU» idi. Mevsimine göre bu yemek sıcak veya soğuk yenebilirdi. Çerkeslere göre çay su yerini tutardı. Bu sebeple çay onların sofralarından eksik olmazdı. Ayrıca yoğurt besleyici ve ısıtıcı özelliği sebebiyle onların sofrasından eksik olmazdı. Çok soğuk havalarda ısıtıcı değerini arttırmak için içine bal katılırdı. Soğukta donanlara karşı yağ ve bal verilirdi. Yazın yoğurt serinletici özellik taşıması sebebiyle ayran haline çevrilip içilir, barsak hastalıklarında da tedavi edici ilaç olarak bilinirdi. Kuzey kafkasyada sebze pek az olarak yenilirdi.

ÇAY İÇMEK : Bir Çerkesin her seferinde en az üç bardak çay içtiği halâ bir şaka olarak söylenir. Bu söz onların vücutlarının güzelliğini korumaya çok önem verdikleri, çok az yiyip, çok az içtikleri devirlerden kalmadır. Su daima kaynatılarak ve içine değişik otlar veya çay katılarak içilirdi. Vücutun fazla şeker almasını önlemek amacıyla da çay veya diğer kaynamış içecekler içine süt, biber, tuz katılırdı. Çok soğuk havalarda ise içecek içine biber ve tuz yerine bal tereyağı katılırdı. Öğle yemeğinden sonra çay veya diğer içecekleri şekerlessiz olarak içmek usulüdüdü. İçeceğin arkasından da ağza tat vermek için bir kesme şeker veya kuru incir yenilirdi. Akşam yemeğinden sonra da vücutun bütün gün kaybettiği suyu karşılamak üzere üç bardak çay içilirdi. Ayrıca akşamları semaverle çay içmeğe Çerkesler Arapların kahve içmeğe düşkün oldukları derecede düşküdüdüler.

(Devamı var)

İMAM ŞAMİL'İN TESLİMİNDEN EVVEL
KUZEY KAFKASYALILARIN BEYNELMİLEL ÇALIŞMALARI

Yazan : İzzet AYDEMİR

6 Eylül 1859... Dağıstan aslanı, Kafkas kartalı, eşsiz kahraman, ünlü savaşçı İmam Şamil'in 39 yıl süren kutsal savaşı bütün insanlığın pişmanlık dolu bakışları arasında sona ermiş ve büyük lider Ruslara teslim olmuştur.

Gerçek bir Kafkaslı olarak son Kuzey Kafkas-Rus savaşlarını gözler yaşarmadan, kalpler sızlamadan izlemeğe imkân yoktur. Geçen yüzyılda süregelen savaş tarihi ve devrin politikası dikkatle incelenirse zavallı milletimizin ne kadar talihsiz ve kimsesiz kalmış bir toplum olduğu, hürriyetsever, barışçı geçinen büyük devletlerin kendi çıkarları uğruna bir milletin felâkete sürüklenişine nasıl göz yumdukları bütün açıklık ve acılığı ile görülür. Birçok kimse çoğu zaman Kafkas-Rus savaşlarında yeteri şekilde çalışılmadığını, liderlerin cahil ve dünya görüşü kıt kimseler olduğunu, hatta Şamil'in yalnız dine dayanan yönetimi dışında başka şeye önem vermediğini ileri sürerler. Şüphesiz ki bu tenkitler arasında gerçek payı olanlar vardır. Fakat bugün Şamil devrini yansıtan yabancı eserler ve o devre ait tarihi bilgiler iyice etüd edilirse görülmektedirki Şamil ve devrin diğer ünlü liderleri bu yolda gerekenden fazlasını yapmışlardır. Yukarıda da açıkladığımız gibi milletlerin milli çıkarları, dini görüşler, birbirlerinin aleyhindeki çalışmaları gibi faktörler Kuzey kafkasyalılara istedikleri yardımı sağlamamış, bunun yerine Kuzey Kafkasyalılar arasında yaşayıp onları iyi tanıyıp, seven İngiliz, Polonyalı, Macar ve Fransız asıllı bazı hakşinas kimselerin feregatli çabaları görülmüştür. (1) Kuzey Kafkasyada kısmen de olsa bir birlik sağlamayı başarmış liderlerden İmam Şamil olsun, Muhammed Emin olsun (İkisi de aynı yıllarda birlikte çalışmışlardır.) Kuzey Kafkasyanın en büyük noksanlarının devrin modern silâhlarıyla cephane yokluğu, teşkilâtî bir ordu meydana getirmenin lüzumu ve çok kalabalık olan Rus ordularına karşı yalnız başına karşı koyamamanın imkânsızlığı göz önünde bulundurularak da büyük devletlerin yardımının sağlanması noktalarında toplamışlardır. Bu amaçla Kafkasyaya birçok uzman ve teknisyen getirilmiş, yabancı memleketlere elçiler, hatta heyetler göndermişlerdir.

Kuzey Kafkasyalılarının ilk başvurdukları devletler, müslüman olmaları ve tarihi ve kültürel bağları sebebiyle Osmanlı imparatorluğu, İran ve Mısır olmuştur. Fakat bu devletlerden Osmanlı İmparatorluğu ile İran arasında mezhep kavgaları olduğundan ve herbiri Kafkasya üzerinde ayrı, ayrı hakimiyet kurmak amacı taşıdıklarından, ayrıca devlet adamlarının kısa görüşlerinin bir sonucu olarak Kuzey Kafkasyanın bağımsız ve kuvvetli olmasının kendilerine sağlayacağı faydayı layığıyla anlıyamamalarından gereken yardım temin edilememiş, bilakis İran'ın Azarbaycan ve bilhassa Gürcistan halkı üzerinde baskı yapması, hatta Gürcistanda katliam hareketlerinde bulunması Kafkas birliğinin kurulmasına engel olduğu gibi Gürcüleri Rus yardımı istemeğe kadar götürmüştür. Mısır ise o zaman azçok bir kuvvete, bilhassa kuvvetli bir donanmaya sahip olmasına rağmen Kafkasyalılara sadece iyi niyetlerini göndermiştir. İşte bütün bunlardan sonradır ki Kuzey Kafkasyalılar Ruslarla savaşın şiddetlendiği 1839 yılında aşağıdaki beyannameyi yayınlamışlardır:

«Bugün bizimle savaşmakta ve yurdumuzu abluka altına almakta olan yüzbinlerce Rus askeri, ilerde sizinle savaşacaktır. Bugün bizim yalnız dağlarımızı-

da bizimle çarpışmakta olan yüzbinlerce . moskof, yarin sizin zengin ovalarınızı istila ve halkınızı esir edecektir.»

Buna rağmen Kuzey Kafkasyalıların ümidi kırılmamış Osmanlılar nezdindeki temaslarına devam etmekle beraber devrin büyük devletlerine de başvurulmuştur. Fransaya yapılan müracaat Fransanın Afrikada, bilhassa Mısırdaki faaliyette bulunması ve bu hareketinde kendisine karşı olan İngiltereye karşı Rusları desteklemek lüzumunu duyması sonucu Kuzey Kafkasyaya açılan açığa bir yardım teşebbüsünü mümkün kılamamıştır. Ancak daha sonraları bazı silâh yardımında bulunmuştur. Kuzey Kafkasyalıların gerçek dostu ve kader birliği yaptıkları Polonya ise Rus istilasına uğramış olması ve birinci plânda yurtlarının kurtarılmasını amaç edinmiş olmaları sebebiyle fazla birşey yapamamış, fakat yine de Kafkasyalılara ençok müzaheretini gösterenler olmuşlardır. Pekçok Polonyalı su-bay ve er Şamil'in emrinde Ruslara karşı savaştığı gibi Kafkasya dışında, bilhassa Avrupada politik çalışmalarda bulunmuş, Kafkasyalılara harp malzemesi, gönüllü asker toplama kampanyası açmışlardır.

Devrin en büyük devletlerinden olan İngilterenin Kraliçesi ise bütün dünyaya şöyle seslenmektedir: «Bize bağlı kalmak şartıyla hürriyet ve bağımsızlığı için yardım isteyen her millete yardım elimizi uzatmaktan çekinmiyeceğiz!» (2)

İşte bunu duyan İmam Şamil çok güç şartlar altında, sıkışık bir durumda ve 1843 yılında bir adamını yardım istemek amacıyla Londraya gönderdi. Bir sonuç alamadığı için de en büyük kumandan Muhammed Emin, 1850 yılında Londraya yine aynı amaçla gitti. Maalesef bundan da bir sonuç alınamamıştı. Çünkü Kraliçenin ve İngiliz politikacılarının düşüncesi Kafkasyanın istiklâli de-ğildi. Nitekim Şamilden önce GARİBALDİ (3) ve COSSOUTH (4) ta kraliçenin huzuruna kabul edilmiş onlara da yardım yerine tatlı vaadlerde bulunulmuştu. Çünkü İngilizler için İtalyanın ve Macaristan'ın istilâli de hiçbirşey ifade etmi-yordu. İngilizler için Kafkasya yalnız Rusların Hindistana inmeleri için önem taşıyabilirdi. Bu tehlike kendilerine Şamil tarafından hatılatılınca da gerekli tedbirleri almışlardı. Hindistan da durumları kuvvetlendirilmiş, Afganistan tampon bir devlet olarak Rusya ile Hindistan arasına konuvermişti. Hindistana giden ikinci yol ise İran ve Osmanlı İmparatorluğunun topraklarından geçerci ki bunu da ilgili devletler nasıl olsa hesaba katarlardı. İngilizlerin önem verdik-leri diğer bir hususta gittikleri yeri Hristiyanlaştırmak ve dolayısıyla Hristiyan misyoner papazları için birlikte götürmekti. Çok dindar ve bu konuda hiç şakaya gelmeyen biri varsa o da Şamil idi. İngilizler bunu da çok iyi biliyorlardı, ama Şamil belki de bu son hususun pek farkında olmayabilirdi.

Sonuç olarak Kuzey Kafkasya için istenen yardımlar sağlanamadı (Milletler çapında), bunun dışında İngiliz DAVID URQUHART ve Polonyalı Prens ADAM ÇARTORİSKİ gibi gerçek Kafkasyalıların dostlarının şahsî teşebbüs ve çabala-riyle, o zaman için hiç te küçümsenmiyecek yardımlar sağlanabildi. Fakat bunlar da Kafkasyadaki savaşları vaktinden önce sona erdirmekten başka bir işe yara-madı.

1846 yılı Ekim ayında Londra'da yayınlanan TIMES gazetesinde Kuzey Kafkasyalılar hakkında çıkan bir yazıda aynen şöyle deniliyor: «Şamil halen Hunzak kuzeyindeki dağlarda duruma hakimdir. Yaklaşık olarak 4000 kişilik bir Rus birliği pekçok sayıdaki kazak suvarilerinin de katılımıyla ve general Gourko'nun komutasında Şamil'i kuşatmıştı... Fakat kurt Tenguz ve Şapsuğ aslanı (5)

nun takviye kuvvetlerinin Rus hatlarına yaptığı korkunç saldırı olumlu sonucunu göstermiştir... Şimdi bütün bir kış boyunca karşılıklı akınlar başlıyor...»

«İngiliz halkı nazarında Şamil ve onun sanacağı itibar kazanmış, onların sevgisini üzerlerine çekmişti. (6) Çerkes kabileleri 1850 yıllarından sonra Londra'ya yeni bir kaffkas delegasyonu gönderdikleri zaman çok büyük bir ilgi gördüler ve sevgi gösterileriyle karşılandılar. Onların Rus zulmünden kurtulup bağımsızlıklarına kavuşmak yolundaki dilekleri kraliçenin dikkatini çekti. Delegasyonun başkanı HUŞTO HACI HASAN HAYDAR İngiliz başvekili tarafından kabul edildiği gibi ileri gelen devlet adamlarıyla da tanıştırıldı. Hyde Park (Lonrada mitinglerin serbestçe yapılıp nutuk söylendiği milli park) da kalabalık bir topluluğa hitap edildi. Bu göz alıcı kıyafetli (Çerkes milli elbiseleri), sert bakışlı kişileri seyir için halk onların etrafında birkaç daire yapmıştı. Bu sırada halk ve Huşto sarayda bir doğum olduğunu öğrenmişlerdi. (Bu muhtemelen Prenses Beatrice idi.) Haberin şerefine Huşto altın dolu bir keseyi halkın üzerine boşalttı. Yaşasın Kafkasya! Varol bizim samimi dostumuz! (Huşto için) Sesleri halk arasından yükseliyordu.»

«Kafkasyanın istiklâli bir yana, kabul edelim ki bu bizi ilgilendirmez, ama düşünelim ki bu olay bir toprak parçasının Rusyaya gitmesi değil Hindistan yolunun Ruslara açılması demektir. Şu halde birşeyler yapmak zorunluğundayız.»

«İşte Kafkasya hakkında İngiliz halkı böyle düşünüyordu, İngiliz hükümeti de yukarıda açıklandığı gibi.»

«Diğer enteresan bir olayda şuydu: 1839 yılında İngiltereyi resmen ziyaret eden Alexandr (Sonraları çar olan 2. ci Alexandr) şerefine verilen bir baloda kraliçe Viktorya ile sanki evleniyormuşcasına mazurka oynuyorlardı. İşte herşeye rağmen Rus-İngiliz dostluğu.»

«Son olarak Şamil ve kumandanları kraliçe Viktorya'ya bir mektup daha yazmışlardı. Prince Consort tarafından kraliçenin masasına bırakılan mektup açık ve bazı yerleri de sert bir şekilde kaleme alınmıştı:

«Majesteleri!

Yıllarca memleketimizi istila eden Ruslara karşı savaş halindeyiz. Yıldan yıla saldırganların vadilerimizden akan taze kuvvetlerine karşı kendimizi şiddeti artan kuvvetlerle savunmak zorunluğundayız. Mukavemetimizin sonu gelmiştir! Bizler kış boyunca kadınlarımızı ve çocuklarımızı güven altında bulundurmak amacıyla hiç yiyecek ve barınacak bir yeri olmayan uzak ormanlara göndermek zorundayız. Buna rağmen kararlıyız. Yurdumuzu savunmak için her türlü güçlüğü karşı koruyacağız. Bu bize TANRININ BİR EMRİDİR! İngiltere de şunu iyiye bilmelidir ki Rusya ile olan mücadelemiz son demine gelmiştir...

Sizden istirham ediyoruz, ısrar ediyoruz kraliçe hazretleri, bize yardımınızı esirgemeyiniz!»

İmzalar

(Şamil ve 8-10 kumandanı)

İşte tarihi vesikalar ve işte bugünkü dünya vaziyeti.

- (1) Bunlar: Davit Urkuhart, S. Ceymis Bell, Adam Çartoriski vs.
- (2) Bu sözle İngilizler o devirde Fransızlardan da ileri gitmiş adeta insanlığın müdafii olmuşlardı. Adı geçen kraliçe VİKTORYA'dır.
- (3) İtalyan birliğini gerçekleştiren İtalyalı milli kahraman. (Garibaldi)
- (4) Cossouth: Macaristanın bağımsızlığı için çalışan milli kahraman:
- (5) Şapsug aslanı: Hacı Huzbek'ten bahsediyor.
- (6) Bu olay ve mektup için bak: Lesley Blanch, The Sabres of Paradise, S:255

KAFKAS FIKRALARI

Derleyen : Jinef ASA

1918 de Kuzey Kafkas Kuban bölümünde bir olay:

Bolşevik ihtilâli sırasında bir Rus grandükü (Çar ailesine mensup) Kuban'da bir Çerkes köyüne iltica etmişti. Onu takip eden ve kıymetli silâhlarla mücehhez bir bolşevik birliği köyü muhasara ediyor. Komutan; Grandük teslim edilmediği takdirde köyün tahrip ve köy halkının imha edileceği hakkında ihtarda bulunuyor. Fakat köy; Rus Grandükünü teslim etmemeğe ve bolşeviklerin tearruzlarına karşı gelmeğe karar veriyor. Bunu haber alan Grandük; kendi yüzünden köyün bir felâkete uğramaması için kendisinin bolşeviklere teslim edilmesini rica ediyor ve köyden şu cevabı alıyor:

«Eğer sizi bolşeviklere teslim ve ondan sonra da yaşamaya devam edersek çocuk ve torunlarımıza temizlenemeyecek bir leke bırakmış oluruz. Kafkaslılar da bize lânet etmek ve yüzümüze tükürmek hakkını kazanırlar. Bundan ötürü sizi teslim etmemeğe mecburuz.»

Hakikaten köy bolşeviklerin ultiatomunu reddetti ve mukavemete hazırlandı. Bolşevikler bu durum karşısında, (Bir Kafkaslının on Rusa bedel) olduğunu söyleyerek ve köye taarruza cesare edemiyerek çekilip gittiler.

★ ★ ★

Kuzey Kafkasyanın Terek bölgesinde cereyan eden bir savaşta Kuşroka Martin adında birisi yaralanmış ve yaralı günlerce bir ağaç dibinde kalmıştı. Niha yet bir Kazak bu yaralıyı bularak evine götürüyor, tedavi ederek memleketine iade ediyor. Kazakın bu örnek ve üstün hareketine karşı memlekette o kadar büyük bir minnettarlık hissi ve sevgi beliriyor ki bu minnetin karşılığını göstermek için kazağa sürülerle hayvan ve arabalar dolusu eşya hediye veriliyor. Bu olayın hikâyesi Rusyaya yayılıyor ve İmparatora intikâl ediyor. Çar; bu hediyeleri görmek istiyor. Çar'a götürülüp gösteriliyor. Bu duruma hayran olan çar; hayranlığının ifadesi olarak kafkas milli kıyafetine girmiş bir maiyet kıtası teşkiline emir veriyor.

★ ★ ★

Kuzey Kafkas -Rus savaşları esnasında çok ilgili ve enteresan olaylar cereyan etmiştir. Her iki taraf bir birine esirler veriyordu. Bu arada Ruslar elinde bulunan bir Çeçen esir kendisine üç gün izin verilmesini, üç gün sonra geri döneceğini söylüyor. Müsaade veriliyor. Üç gün sonra Ruslar, bir çok atlıların geldiğini görüyor ve bunların Çeçene verilen üç günlük iznin karşılığı serbest bırakılan Rus esirleri olduğunu anlıyorlar. Ruslar da buna karşılık müsaade alan Çeçeni serbest bırakıyorlar.

(Geçen sayıdan devam)

Yazan : Mahmut KUSKO

XIII. asrın ilk yarısında Kuzey Kafkas halkı Moğol istilâsına uğramıştı. Moğol'ların ilk saldırısı 1222 yılında yapılmıştı. İlk sahil şehri olan Derbent'i ele geçirmek istedilerse de başarısızlığa uğramışlardır. 1230 yılının sonlarına doğru Moğol'lar yeniden Kuzey Kafkasya'ya saldırmışlar ve süratle içerlerine kadar dalmışlardır. Alan ve Adige hudutlarını tehdit etmeğe başlamaları üzerine, birleşen Alan ve Adigeler şiddetle karşı koymuşlardır. 1237-1239 yılları arasında devam eden çarpışmalarda Alan ve Adigeler çok zarar görmüşlerse de Moğol'lar kati zafer elde edememişlerdir. Alan ve Adige kabileleri Moğol ordularını yıpratmak için oyalama yapmışlardır.

Fransa kralının Elçi olarak Moğol'lara gönderdiği ve 1254-1255 yıllarında Kuzey Kafkasya'nın bu bölgelerinden geçen Vilhelm de Rubruk şöyle yazmıştı: «Dağlık bölgelerde yaşayan Alan ve Adigeler halen Moğol Tatarlarıyla çarpışma halindedirler. Bununla beraber bir kısım Alan ve Adige'ler Altın Ordu rejimini kabul etmek zorunda kalmışlardır». Vilhelm de Rubruk'un yazısından anlaşılıyor ki o yıllarda Dağıstan'ın durumu da aynı idi; Moğol'lar Hazar Denizi kıyılarını ve düzlük yerleri ele geçirip Derbent'i istinat noktası haline getirmelerine rağmen dağlık bölgelerde muvaffak olamamışlardır. Meselâ Kumuh şehrini sekiz defa elden ele geçirmişlerdir. Bu şehir Moğol'lar tarafından son defa terk edilirken tahrip edilmiştir.

Kuzey Kafkasya'da ve diğer memleketlerde Moğol'ların başarı sağlamalarının başlıca sebebi bu memleketlerin küçük Derebeyliklere bölünmüş olmalarıdır. Alan ve Adige kabilelerden başka Kuzey Kafkasya'da Moğol'lar esaslı birleşik bir kuvvetle karşılaşmadılar. Şehir ve kasabalar ayrı prenslikler halinde, hiç kimseye bağlı olmaksızın savaşıyorlar. O devirde gerek Kuzey ve gerekse Güney Kafkasya'da hiç bir Devlet şekli yoktu.

KARAÇAY-BALKAR VE KUMUKLAR

Moğol'lar Kuzey Kafkasya'yı yalnız istilâ ve yağma etmekle kalmamışlar aynı zamanda halkın da tahkir ve imha etmişlerdir. XIII. asrın 60. yıllarında Güney Kafkasya'nın büyük bir kısmını ele geçiren İran Hanlarıyla Altınordu Devleti arasında yıllarca devam eden savaş, Kafkas halkına yeni afetler getirmiştir. Bu savaşın Altınordunun zaferiyle bitmesi neticesinde 1366-1388 yıllarında Toktamış'ın tekrar Azerbaycan'ı istilâya kalkışması eskiden beri rakibi olan Timur'la karşılaşmasına sebeb olmuş ve Kafkasya yeniden harp sahası olmuştur. 1395 yılının baharında, Timur, Derbent şehri üzerinden Terek nehrini takip ederek Toktamış'ın ana kuvvetlerini yıkarak Kafkasya'nın derinliklerine kadar ilerlemiştir. Timur'dan önce Moğol'lar Kafkas dağlarının derinliklerine bu kadar girememişlerdir. Timur Kafkasya'yı istilâ ederken korkunç zulm göstermiş, yağma, yakıp yıkmalarla geçtiği bölgelerin halkını öldürmüş veya esir alıp götürmüştür. Bundan başka uzun süre bu ülkede kalan Moğol ve benzeri istilacı unsurlar Kafkas halkının dil ve milli edebiyatında büyük tesirler yaratmıştır. NARODI KAVKAZA adlı Rusça kitabın 26. sahifesinde aynen şöyle denmektedir: Moğol ırkından olan Nogaylar hariç, Antropoloji bakımından Kafkas Milletleri oldukça birbirine benzeyen tipte olup, güney dalı Avrupa ırkına mensuptur. Bu milletler arasında ayrı Antropoloji belirtileri olmadığı için kesin olarak ayrı bir karakterize vermek imkânsız denecek kadar zordur. Bununla beraber Osetin'

lerin yüz genişliği diğer Kafkasyalıları, hele Hazardenizinin güneyinde oturan Azerbaycanlıların dar çehrelerine nazaran çok daha geniştir. Kafkas halkından bir grup Altay dili familyasına bağlı olan Kıpçak grubu Türk diline mensuptur. Bunlardan Karaçay-Balkar ve kumuklar bu gruba dahil olmalarına rağmen antropoloji şekillerinde en ufak Moğol izlerine rastlamak mümkün değildir. Tamamen Kafkas ırkından olan Karaçay-Balkar ve Kumukların dilinin Kıpçak grubunun Türk dil dalında oluşunun sebebi Orta Asya ve Kırım'dan gelen istilacıların tesiri ve etkisinin neticesi olarak kabul etmek gerekmektedir.»

Timur'un saldırışı Altınordunun gerileme devresine raslar. Bu sırada Moskova etrafında birleşen Rus Prenslikleri tarafından yenilgiye uğratılmaları ve iç kavgaların da büyümesi neticesinde Kafkas halkının mücadelesi daha çok kuvvet kazanmış ve Altınordu tamamen parçalanmıştır. Bu tarihten itibaren Kafkas halkı tedricen Altınordu'ya tâbi olmaktan kurtulmuştur.

ABAZA VE ADİGELERİN DURUMU

Moğolların istilası sırasında dağlık ve ormanlık bölgelere sığınan kafkaslılar Altınordu'nun parçalanmasını müteakip tekrar yurtlarına dönmüşlerdir. Elde edilen Arkeolojik bilgilere göre Orta Asya'dan gelen bu akınlardan önce Abaza'lar Karadeniz kıyısında Tuapse şehri ile Bzip nehri (Adige ve Abhazlar) arasında yaşamışlardır. Abaza kabilesinin, Kuzey Kafkasya'nın Timur tarafından istilâya uğraması üzerine, asil nüfusunun çoğunu kaybetmiş bir durumda Kafkasya'nın daha kuzeyine çekilerek önce Laba, Urup ve Kuban nehirler arasında yerleşmişlerdir. Bilâhare bu nehirlerin akıntılarını takip ederek dağlık ve dağ eteklerinde Adige'lerle çevrilmiş bir vaziyette yerleşmişlerdir. Bu olaydan önce Abaza'lar daha ziyade Abhaz ve kısmen Adige'ler arasında buldukları için en çok Abhaz ve kısmen Adige dil ve kültürleri tesiri altında kalmışlardır. Abaza'ların az bir kısmı XIX. asrın ilk yarısına kadar dahi Karadeniz sahilinde önce buldukları yerde kalmışlardır. Ancak, Karadeniz sahilinden kalkıp sıra dağları aşarak Kafkasya'nın kuzeyine (bugünkü yurtlarına) yerleşen Abaza'lar tekrar eski yerlerine dönmediler ve bugün buldukları yerde kalmağı tercih etmişlerdir.

XV. asırda Adige'ler tekrar dağ eteklerinden eski yerlerine inmişler ve Kuban nehrinin sağ kıyısına geçerek toprak işgal etmişler ve hatta Azakdeniz kıyılarının Donmansıbında bulunan Tan şehrine kadar yayılmışlardır. (Müellif: İosif Barbaro). Bu asrın sonunda Terek nehri havzası tamamen Kabartay'ların eline geçmiştir. Burası Tarım alanında önemli yer işgal ediyordu.

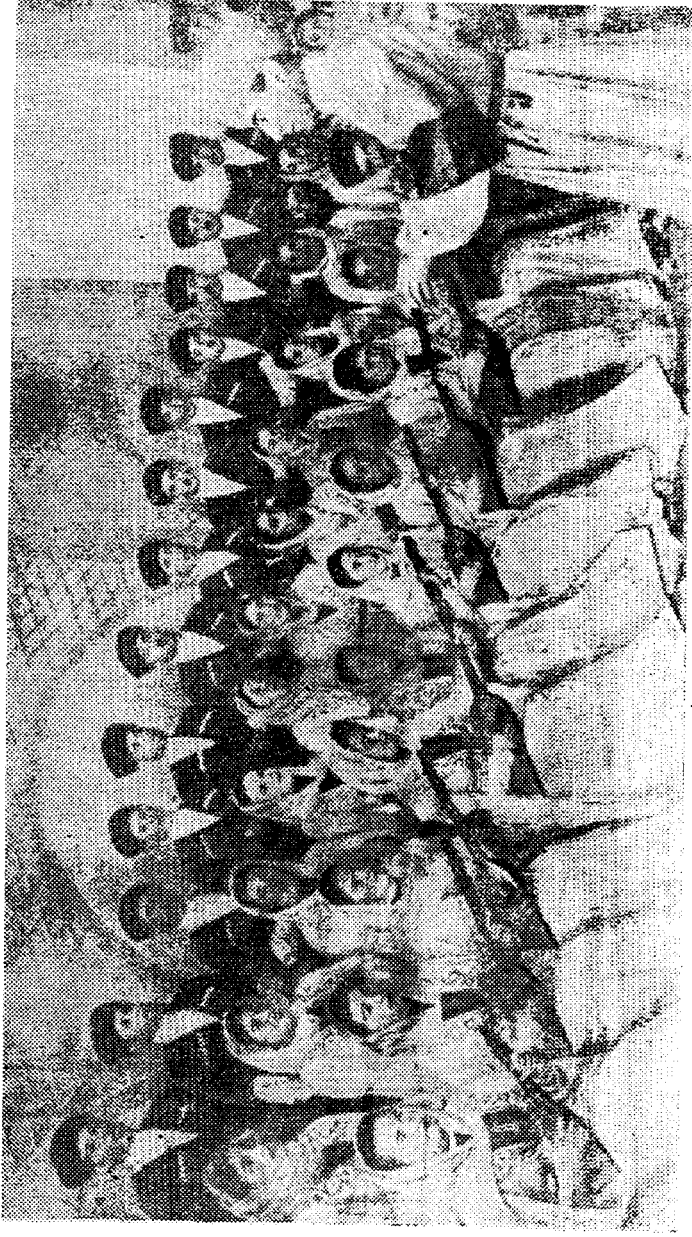
Karaçay'lar yüksek Elbruz dağı bölgesinde Kuban nehrini teşkil eden Uçkulan, Ullukama gibi dağlardan akan ufak sular vadilerinde yerleştiler. Karaçay'ların batısında Abazalar ve Abaza'ların doğusunda yüksek dağ bölgelerinde Balkarlar yerleştiler.

OSETİNLER

Osetin'lerin yerleştikleri Terek nehrini teşkil eden - Gizeldon, Ardon, Fiagdon, Bela ve Uruh boğazlarında baş gösteren şiddetli toprak ihtiyacı neticesinde Osetin'lerin bir kısmı sıra dağları aşarak Güney Kafkasya'da evvelce ırkdaşları olan Tual'ların bulunduğu bölgenin yukarı Riona ve Liakhva havzalarında yerleşmişlerdir. Böylece Kuzey ve Güney Osetya olmak üzere ayrı iki bölge meydana gelmiş oldu.

(Devamı var)

Not: Gelecek sayımızda, XVI-XIX. ASIRLARDA KUZEY KAFKASYA, ele alınacaktır.

Kuzey Kafkasyada Gıney Osetin Dans ve Muzik Topluluđu

1839 yılında Batı Kafkasyalı liderlerle Rus Generali Raievsky arasında teati edilen mektuplar.

Rus Generali Raievsky'den Batı Kafkasyalı liderlere :

«Sayısız orduların sahibi muhteşem hükümdarımız (1) beni Taupse, Shuplika ve Semez'i zapta memur etti... Buralarda kaleler ve donanmamız için tersaneler inşa edeceğiz. Yollar ve limanlar yapacağız. Bütün bu problemler barış yoluyla halledilmeli! İmparator, muazzam savaş gücüne rağmen, bize önce barış ve uzlaşma yolunu denememizi emrettiler. Bir ders almak istemezseniz bu fırsatı kaçırmayın! Ey haydutlar, asker kaçakları (2) ve dönmeler beni dinleyiniz! Beş yıldan beri boş yere İngiliz Kraliçesi, Fransız Kralı ve Sultan'ın (3) her an yarım edeceğinden bahsedip durdunuz. Fakat İmparatorumuz bu asil kimselerle barış halindedir. Kendileri Napoleon Bonparte'e karşı bizim tarafımızı tutmuşlardır. Şu anda sizin için hiçbir şey yapmak istemezler... Sahte peygamberinize de (4) benim inandığımdan fazla inanmayın. Temsilcilerinizi bana gönderiniz, onlarla görüşeceğim. Eğer barış isterseniz biz hazırız, aksi takdirde zor kullanmak ihtiyacını duyacağımı bilin.»

Batı Kafkasyalı liderlerin bu ultiyatoma verdikleri cevap :

«On iki yıldan beri memleketimizin efendisi ve fatihi olduğunuz yolunda öğünmekteyiz. Yalan söylüyorsunuz General Raievsky! Şunu iyi bilin ki ormanlarımızda kazdığınız çukurlar mezarınız olacaktır. Sizi ikaz ediyoruz; bundan sonrası sizin bileceğiniz iş. Biz kanımızın son damlasına kadar döğüşmeğe kararlıyız. Yıllarca İngilizlerin boş vaatlerine kanarak büyük kayıplara uğradığımızı söylüyorsunuz. Onlara da size inandığımız derecede güvendik. Kalelerinden bir saat için çıkın da size kim olduğumuzu gösterelim. Kuru sıkı tehditlerle bu problemi çözeceğinizi sanıyorsanız yanılıyorsunuz. Gerçekten barış istiyorsanız Hükümdarınıza yazın: Anapa'dan Karotças'a kadar uzanan sahadan kuvvetlerinizi çektersin, kale ve tabyalarınızı derhal boşalttırsın. Ancak bu şartlar altındadır ki barış masasına oturabileceğimizi ilân ediyoruz. İsteklerimiz yerine getirilmedikçe hiçbir şeyin halledileceğine inanmayın.»

NOT : Bu cevabi mektup oy birliği ile yazılmış ve altı kanla imzalanmıştır.

- (1) Çar 1. Aleksandr.
- (2) Rus ordusundan kaçarak Çerkeslerle birlikte Ruslar'a karşı savaştan Polonyalı, Alman v.s. milletler.
- (3) Osmanlı padişahları kastediliyor.
- (4) İmam Şamil'den bahsediliyor.

MUSTAFA VEKİLOĞLU VEFAT ETTİ

Azerbaycan Cumhuriyeti eski iç işleri bakanı ve İller Bankası Hukuk işleri müşavirlerinden Mustafa Vekiloğlu kısa süren bir hastalığı müteakip 30 Kasım gecesi Ankara'da vefat etmiştir.

Cenazesi büyük bir kalabalık tarafından kaldırılan merhuma tanrıdan rahmet, ailesine başsağlığı dileriz.

(Son yarım asır) diyebileceğimiz bir süre içinde bir çok yabancı milletlere mensup bilginlerin ve yazarların elinde, oldukça önemli bir etüd konusu haline gelen ABHAZ'ları; bazı bakımlardan kendileriyle en ilgili bulunan aziz yurttaşlarıma tanıtmayı vazife biliyorum. Gerçekten bir çok Türkçe yayınlarda Abhazlardan kısaca veya mümkün mertebe uzunca bahsedilmesi (Abhazları bilme ihtiyacı)'nın elbette bir ifadesidir. O halde; bu ihtiyaca cevap verecek kaynakların sathı bırakılmaması, değilip derinleştirilerek daha çok aydınlatılması hem yurda, hem de medeniyete karşı ödevimizdir.

Esasen biliniyor ve itiraf ediliyorki; ilk insanlığı aydınlatabilmek için, evvel emirde Kafkasyanın gereği gibi aydınlatılması şarttır. Mukaddes kitapları ve ilk medeniyetlerin mitolojilerini süsleyen (ARARATE) ve (KOLKİDE) ve bu yerlerin ve hinterlandının yerli (otokton) dili gibi görünen ABKHAZCA; tedkikçilere yeni, yeni buluşlar vâdeden bâkir konular mahiyetindedir. Abkhazcanın bu vasfının farkına çoktan varılmıştır. Abkhazcadan bahseden her yazar bunu belirtir. Tanınmış Profesör Marr'a Yaphetidologie ilmini kurduran malzemenin çoğu -görünüşe göre- Abkhaz dilidir. Bu zat; bu yüzden dir ki hayatı boyunca Abkhazca ile uğraşmış ve en büyük Abkhazolog olmuştur. Kurduğu Yafetidoloji izâhlarında (yafetid) diline örnek olarak verildiğini şimdiye kadar gördüğümüz kelime ve kaideler bu günkü Abkhazcadan başka şeyler değildir.

O zatın teorisinden vaz geçerek, bizim elimizde bulunan yüzlerce kelime de şerh ve izah edildikte aynı sonuca varıldığı görülecektir.

Zamanındaki insanların müşterek geleneklerinin mahsulü olan Tavrat'ın tekvin bahsi ter temiz bir (Abkhaz hatıralar sistemi) nden başka birşey değildir. İnsanlar yeryüzüne, her iki yayılışlarında da Kafkasya'dan yayıldıklarına sarîh bir şekilde inanıyorlardı. Âdem'in cenneti de, Nuh'un Ararat'ı da orada gösterilir. Araratın diğer bir söylenişi olarak gösterilen (Ararte) veya (Ararta) kelimesi Abkhazca (insanların menşe'i, insanların geldiği yer) anlamına gelir. Yine bu dilde Âdem (ilk baş kişi), Âden veya Âdin (ilk kişinin yurdu), Havva (nükül eden) ve Havva anamıza bu dilde verilen Phwis ünvanı da (ilk nükül eden mahluk) manasında mürekkeptir. Âdemle Havva'nın cennetten çıkarılmalarına sebep olarak Havva'nın elma koparması gösteriliyor. İnsanlığın bu ilk meyvasının Abkhazcadaki adı olan Çjva kelimesi aynı zamanda (koparılan, ilk koparılan) demektir. Bu kelime yine Abkhazcada (Göçme- yerini, yurdunu terketme) manasına da gelen (Khi-çjva) kelimesinin terkinde de yaşamaktadır. Tavrat'a göre cennetten, yâni ilk insan olan Âdem'in koğulduğu ilk yurdundan çıkan dört nehir: Fâşon, Fırat, Dicle ve Ceyhun nehirleridir. Buradaki Ceyhun'un; eskiden Aras ceyhunu adında almış olan Aras nehri olduğu şarihlerce yazılmaktadır. Bu dört nehrin cennetten (Hazreti Âdem'in ilk koğulduğu yerden) çıktığına inanıldığına göre, bu cennet Kafkasya olmuş olmuymuş?

Dahası var. Bu bölgeye verilen Âdem veya Âdin adı da Kafkas yerli dili ve en eski bir dil olan aynı Abkhazcada (ilk kişinin yurdu) demektir. Bu cennetten çıkan dört nehirin birincisi olarak Tevratın bildirdiği (FAŞON'un kavsinin içine düşen bölgeye de Tevrat (HAVİLE) adını veriyor. FAŞON'nun dolaştığı bölge KOLKİDE'nin kuzey parçasıdır. Burası bütün tarih devirlerinde Abkhazya ve Mingrelyayı teşkil eder. Demek ki Tevratın Haville dediği yer de Abkhazya ve Mingrelya'dır Bu HAVİLLE kelimesi de bir Kafkas yerli dili kelimesidir. Ufak ses farklarıyla ve (Vatan-Yurd) manasında olarak Kafkas yerli dillerinde hâlâ kullanılır. Bu, Abkhazcanın Karadeniz (KOLKİDE) şivesinde (APÜLE) ve (APTİLE) ve Kuzey Kafkas Abkhazcasında (AÇİLE), Adige Çerkesesinde (HAB-LE), Dağıstan ve diğer Dağlı dillerinde (AWİLE) ve AWUL) şekillerinde yaşamaktadır. Etimolojik anlamı Abkhazcada (Mülkün bulunduğu yer)'dir. Buranın, eski Yunanlıların yaydığı bir adı da bilindiği gibi (KOLKİDE)'dir. Tevrat buranın altın memleketi olduğunu yazdığı gibi eski Yunan ananesi de burayı altını ile meşhur bilirdi. Adı olan bu KOLKİDE kelimesinin sonundaki Yunanca bir nisbet edâtı olan (İde) süfiksi atılırsa geri kalan ana söz KOLKHİ olup, bunun ne Yunanca ve ne de diğer bir dilde manâsı yoktur. Yalnız kendisinin otoktonları olan Abkhazların dilinde (Altın külçesi, külçe altını, imâl edilmiş altın) demektir. Tevratın övdüğü buranın altını Argonotları da buraya çekmemiş mi idi? Buranın yerlileri (otoktonları) olan Abkhazlar ilk zamanlarda çocuklarına ad takma merasimi (çocuğu altın suyuna batırmak veya çocuğa altın suyunu serpmek) suretiyle yapırdı. Ve (Ad) manasına kullanılan Abkhazca (Khi-dzi) kelimesi bu dilde (Altın suyu) demektir.

Tevrat aynı bahiste, Ceyhun dediği ARAS nehrinin de KOS diyarını dolaştığını yazar. Bu KOS, bilindiği üzere (KUŞ, KUŞİT, KAS, KOS, KHAS) gibi adlarla anılan kavimdir. Kafkas Kelimesinin de (KAS DAĞI) manasına geldiği biliniyor. Bütün bu kelimeler (CİRCASSE-KİRKAS-ÇERKES şe ABKHASE-ABKHAZ-ABIKHAZ) kelimelerinin terki bindeki anaç unsurdan başka bir şey değildir. Demek ki Tevrat; Kafkasyanın FAŞON (PHASE-RİYON) nehrinin güneyindeki kısmına (KOS-KAS) memleketi ve kuzeyinde (yani Abkhazya ve Mengrelyaya) HAVİLE adını vermekte ve altınını övmektedir. Ayrıca bu bölgelerin çevresinde bulunan petrol ateşini imâ ederek buraları muhafaza etmek üzere her tarafa döner alev kılıcını Allah ikâme eylediğini yazar. Bu memlekette görüntü güzel ve meyvaları tatlı süs ve meyva ağaçları olduğunu ve Âdem'in bunların bakımına memur olması için yaratıldığını anlatır. Hakikaten KOLKİDE bölgesi meyva ve süs ağaçlarının ilk vatanı olarak gerek ilk insanlık ananelerinde ve gerek ilmi eserlerde bilinir. Edmon de mölen (Edmond de), (Yollar cemiyet tiplerini nasıl meydana getirir?) adlı kitabında Kolkide yerlilerinin hakikaten ARARAT'tan geldiğini ve Kolkidede bir (meyvacılık, şehir ve vâdi medeniyeti) kurduklarını ve bunu EGE havzasına ve etrafa da yaydıklarını ne büyük isabetle belirtmiştir. Profesör VAYT da (Hilâfet siyaseti ve Türklük siyaseti) adıyla türkçeye çevrilen eserinde Kolkide bölgesinin ve yerlilerinin bu medeniyet hocalığını en açık şekilde belirterek, bunun ASUR, MISIR, ROMA, YUNAN medeniyetlerinden önce olduğunu ve belki de onların bu medeniyetin birer taklidinden başka bir şey olmadıklarını yazmaktadır. İzahıara giriştiğimiz zaman ve tedkiklerimiz ilerledikçe bunu isbat eden belgeler görülecektir.

(Devamı var)

Çerkesçe'den
Türkçeye Çeviren
Refik HIZAL

NART SAVSRİKO

Yazan
İzzet AYDEMİR

Savsriko bizim evlâtlığımızdır,
Fakat o bizim göz bebeğimizdir.
İnce gömleği, mızrağının ucu
Düşmandan koruyan zırhıydı onu.
Bir kılıç darbesine bedel
Mızrağının söyle bir dokunuşu,
Lime, lime koprarır etleri
Hafiften bir dalışı.

Satanay :

«Koran iyiliğinin mükâfatını gördüğü,
Nartlar kafa koparmağa gittikleri zaman;
Savsrika mertliği yiğitlerin elinden aldığı
Nart kafası getirmeğe gittiği zaman,
Olanları anlat bana.»

Savsriko :

«Ey muhteris ana! (1)
Ey büyücü kadın!
Nasıl söyleyeyim sana,
Getirdiğim haber çok fena!»

Satanay :

«Onüç çocuğum olmadı ki göndereyim,
Biricik güvendiğim sendin, seni yolladım
Söylemezsen doğru başına gelenleri,
Şu (Gök kubbe) adına and içerim ki öldürürüm kendimi.»
Ve kaptığı gibi makası (2)
Aniden gırtlığına dayadı.

Savsriko :

«O ettiğin yeminin olmaz sana hayrı,
Bırak elindeki makası da öğren uğursuz haberi:
Getirmeğe gittiğimde Nart kafasını
Hava bazan açık, bazan kapalıydı.
Arakıç bataklığını aşınca
Hazıçey tepesine erişince
İrkiyleden sağa, sola bakındım
Ve ilerdeki karartıyı görünce
Kartal gibi hedefime eriştim
Hey, hey! Diye gürleyerek üzerine atıldım...
O, arkasına bakınca beni gördü,
Hey! Diyerek gerisin geri döndü
Bir adım daha attırmadı,
Mızrağıyla da vurmağı lüzumsuz gördü.
Şöyle tersiyle bir dokunuverdi,
Eğer'in kaşına dokunmadan
Atın boynundan aşırtdı beni

Bıyıklarımın kazdığı toprak
Yapacak kadar çoktu Batırların (3) Fırını
Ve bu toprak yığınını, günahsız kürek kemiklerim dağıttı.
Sıra kafamı kesmeğe gelince
Dedim: - Dururum verdiğim sözde.
Bir fırsat tanı bana.
Mutlu bir günümüz bugün,
Şu anda anam onu kutlamakta,
Ne olur, yuvamızı mateme boğma!
Şu (gök kubbe) adına yemin ederim sana
İstediğin günde bulunurum burada.»

Satanay :

«Tanrının gazabı başıma yağdı,
Söyle bana bu atlı ne biçim bir adamdı?»

Savsriko :

«Pervasızın biri, kocaman elli, beyaz tenli,
İri gözleri bir yıldız, kafası (Abramüj) taşı sanki
Görmedim bindiği atı başka yerde
Eğer (EL) (4) lerde yetimediye.»

Satanay :

«Hım!.. Anladım şimdi
Tarif ettiğin o binici,
Ablamın hayatta kalmış
Biricik oğlu ALBEÇİKO TÛTARİŞ! (5)
Uğursuzumu (6) da alacak elimden!»
Diye öfkeyle fırladı Satanay yerinden,
Kaptı makası yeniden,
Thoji'nin (7) yanında aldı soluğu:
«Uçurtacaksın kafasını,»
Diye kinle konuştu
«Biricik oğlumun öyle mi?
Yok makastan başka silâhım
(Gök kubbe adına) and içerim
Deşerim bununla karnını
Köpeklere atarım leşini!»
Çok korkmuştu, suçluydu Thoji
«Hanımların hanımı Satanay» dedi.
«İyi haberler olursa kendinizden,
Eğer kötüyse bilirsiniz bizden.
Bunca günler geçirdik iyi ve kötü
Elbet gelecek hesaplaşma günü,
Atakel (8) ve Kaleviç (9) ile besleğin beni (10)
Şerden'lerin (11) çingırağıyla da donatın yelemi.
Güneşi iyice parlatın (12) kafamda,
Eğer Albeçiko'nun kafası gelmezse sana
O zaman istediğini yaparsın bana.»
Satanay Thoji'nin öğüdünü tuttu,
Verilen mühlet de artık son buldu.
Hırslarından başlarını çevirdiler güneşe (13)
Sırtları ter içindeydi, güçleri yerinde.

Vardıklarında Harem (14) tepesine
Tütereş bekliyordu nöbette:
«-Sosruko, ah yalancı köpek!»
Diye bakınıyordu etrafına
Tepeye çıkmaya karar vermişti,
«Şaşırmıştır zamanı Sosruko belki.»
Fırladı Thoji yıldırım gibi
Titretti çevreyi çingirak sesi
Ürkererek yana fırladı hasmının atı
Tütereş bağırdı: - Köpeklere yem olası!
Ve bütün hızıyla çekti dizgini
Kopmuştu atın çene kemiği (15)
Yerde buluverdi kendini
Savsriko bu fırsatı kaçırmadı
Ve kılıcını süratle çekti
-Ah zavallı, yabani keçi!
Alaylı, alaylı da gülümsedi
-Keçi de değilmiş bu, pek adi, (16)
Hep ağırdı ananın başı
Gönderirim ona olur sargı,
Eğer oynatıpta bulamazsan kana
Hem sana yarar hemde bana.
Albeçiko kızarak aman diledi,
Onbeş günlük mühlet onun hakkıydı (17)
Sosruko bakarak gözlerinin içine
-Tütereş, benimle alay etme!
Hiç duydun mu böyle bir şeyi?
Ve Albeçiko'nun başını kesti...

- (1) Savsriko annesinin işine karışmasına kızıyor.
- (2) O devirde makas yerine geçen bir bıçkı aracı.
- (3) Kafkasyada ünlü ve çok kalabalık soyu olan bir aile.
- (4) Kafkasyada en iyi cins atların yetiştirildiği bir aile adı.
- (5) Savsriko çok eskiden teyzesinin 9 kardeşinden altısını öldürmüş ve aralarında olupta çok küçük olan Albeçiko Tütereş'e ilişmemişti. Ancak Tütereş ağabeylerinin intikamını Savsriko'dan almağa and içmişti.
- (6) Çerkesler çocuklarına çoğunlukla ikinci bir isim takarlar ve bu ismi çirkin olarak seçerlerdi.
- (7) Hiçbir atın kendisini geçemediği, sihrili bir güce sahip.
- (8) Besleyici özelliği büyük olan bir çeşit ot.
- (9) Çeşitli otlardan yapılan besleyici özelliği büyük bir yem.
- (10) Thoji kendine iyi bakılmayıp ihmal edilmişinden yakınıyor.
- (11) Yalnız Şerden ailesinin yaptığı ve çok yüksek ve ürpertici bir sesi olan çingirak.
- (12) Kafkasyaya has bir deyim. «Beni fikren hazırlayın» demek.
- (13) Gidecekleri yer güneşin doğduğu tarafta imiş.
- (14) Ünlü kahramanların döğüştüikleri savaş yeri. HAREMŞAH.
- (15) Albeçikonun atı Thoji ile aynı soydan olmakla beraber, Thoji'den bir yaş daha büyüktü. Yaşlı sayılıyordu.
- (16) Savsriko kızgınlığından Tütereş'e her hakareti yapıyor.
- (17) İlk döğüşte, Albeçiko Savsriko'ya 15 gün mühlet verdiği için kendisi de aynı şeyi tabii olarak istiyor.

ALMAN BASININDA KAFKASYA :

«RUSYANIN CENNETİ ÇAFKASYA, TİFLİSTEN ARARAT'A KADAR.»

Yazan : F. B.

Almanyada yayınlanan Almanca BUNTE dergisinin Kasım 1965 tarihli 46 ve Aralık 1965 tarihli 48 uncu sayılarında Kafkasya hakkında iki önemli yazı bulunmaktadır. Gürcistan ve dolayısıyla Abhazya da 4 hafta süren turistik bir gezinin anılarını dile getiren Alman yazarlar Kafkasyanın çeşitli bölgeleriyle, halkının yaşantılarını renkli fotoğraflarla dergilere aktarmışlardır. Derginin her iki sayısının da kapak resmi renkli olarak Kafkas milli kıyafetleri ile süslenmiştir. Dergide sırasıyla bir Kafkas haritası, palmiyeler altında Abhazyanın başşehri SOHUM, Amerikan kovboylarıyla karşılaştırılan bir sığır çobanı, Stalin'in doğduğu ev, tarihi kalesiyle eski bir Gürcü kasabası, Milli Gürcü ve Çerkes kıyafetleriyle oyun ve düğün törenleriyle, kırlarda düzenlenen gezi ve ziyafetlere ait resimler, Kafkasyanın zenginliklerini anlatan sığır sürüleri, Tiflis Üniversitesi öğrencileri, çok büyük boyda Tiflis'in büyük bir fotoğrafı, yine milli kıyafetlerle av partileri yapan süvariler, Kafkasyanın ünlü RİZA gölü ve Erivan'ın genel görüntüsünü yansıtan fotoğraflar...

Dergide yazarların Kafkasya hakkındaki intibaları kısaca şöyle: "Gürcistan; Rusyanın Pavverası... Rusyanın hiçbir cumhuriyetinde buradaki serbestlik ve hürriyet duyulamaz... Gürcü gururudur, Gürcü olduğu için iftihar eder. O, kendi dilini konuşur, kendi yazısını yazar. Gürcistan, Gürcistandır, Moskova ise çok uzaktadır.. Başkenti Tiflis'te memleketin karakterini anlatan bir heykeli vardır. Sağ elinde kılıç, diğer elinde meyva tutan genç bir kadın. Kılıç düşmanlara, çanak içindeki meyvalar ise dostlardır."

«Palmiyeler altında Abhazyanın başkenti SOHUM. Limanda turist getiren beyaz bir yolcu gemisi. Bu şehir bütün bir yıl boyunca yaz havası taşımaktadır.»

Dergi turist celbetmek amacıyla resim ve yazılar ihtiva etmekle beraber şu gerçeğe de kısaca dokunmaktadır: «Fakat» diyor yazar, «Bu cennet gibi dağ köyleri ile eşsiz manzaralı göl ve ormanları 24 saat içinde gezip, geri dönmek zorunluğundasınız. Çünkü buralarda gece yatıp kalkacak ne bir otel, ne de ev vardır.»

Öyle anlaşılıyor ki yazar her ne kadar buradaki hürriyetten iyimser bir şekilde bahsediyorsa da durum böyle değildir. Misafirsevenliği ile ün salmış olan Kafkaslı, bir yabancıyı neden 24 saat misafir edemesin?

Herşeye rağmen Kafkasya hakkında bilgi edinmek isteyenler için dergide ilginç konular ve resimler yer almıştır.

DERGİMİZE YAPILAN BAĞIŞLAR

İzmir'den Sayın NURİ SAVAŞ	100 Lira
Bergama'dan Sayın AHMET VARDE	100 »
Amerika'dan Sayın KADİR İ. NATHO	100 »
Amerika'dan Sayın JAMET SHEKEM	50 »

Dergimize bağışta bulunmuşlardır. Teşekkür ederiz.

ÜRDÜN'DEKİ KUZAY KAFKASYALILAR (X)

Yazarlar :

Müfid Yusuf - Nahide Haceret

Çerkesler Ürdün'e gelmeden önce din, dil, gelenek, görenek ve hürriyetlerini korumak amacıyla terkettikleri Kuzey Kafkasyadan Balkanlara yerleşmişlerdi. Fakat Rusların Osmanlı İmparatorluğu nezdinde yaptıkları şiddetli ve devamlı tazyikleri sonucunda buralardan da çıkarılarak hiç alışkın olmadıkları sıcak iklimli Arabistan topraklarına yerleştirildiler. İlk kabileyi 700 kişilik bir Şapsığ boyu teşkil ediyordu. Bu zavallılar gemiyle göç ederlerken gemileri tutuşmuş ve pek çoğu yanarak şehit olmuşlardı. Sağ kalanlar Akka'ya oradan da Ürdün'e (Nabliis) a geldiler. Burada da bir sene kaldıktan sonra Ürdüne geçip Amman da yerleştiler. 1880 yılında bazı Kabartay ve Bjeduğ kabileleri Türkiyeden Ürdüne göç ettiler. Ürdünde o devrede 7 köy kurdular. Bu köyler sırasıyla; 1 — AMMAN, 2 — VA-DİSSİR, 3 — NAUR, 4 — CERAŞ, 5 — RUSEİFA, 6 — SUVEYLEH ve 7 — ZAR-KA'dır.

1885 yılında ise bazı Çeçen ve Dağıstan kabileleri bu göçü takip etti. Bundan sonra da göçler durmadı ve yeni kabileler geldiler.

Çerkesler Arabistana gelince buralarda çok geri yaşayışlı bir toplulukla karşılaştılar. İlk konakladıkları yerler akarsu kıyıları olduğundan sıtma ve malarya sebebiyle pekçok kayıp verdiler. Buna rağmen büyük bir metanetle hastalığa ve çöldeki bedevilerin saldırılarına karşı koydular. Önceleri tarım yapamadıklarından küçük sanatlarla uğraşarak hayatlarını kazandılar. Beraberlerinde o zamanlar Ürdünde bulunmayan bazı şeyler getirmişlerdi. Bunlar; at ve öküz arabaları, (Bunları bütün göçleri boyunca yanlarından ayırmamışlardı). Çeşitli tarım araçları, deri ayakkabılar, marangoz, kuyumcu, hattatlık, dericilik aletleri; eğer, çeşitli silâhlar, değirmen taşları, mekanik eşyalar ve içecek olarak çay.

Bugün Ürdünde 30 - 35 bin Kuzey Kafkasyalı mevcuttur. Bunlar çiftçilik ve ufak zanaatlarla uğraşırlar, bir kısmı da devlet memuriyetiyle askerlik yaparlar. Çerkesler doğruluk, çalışkanlık gibi en kuvvetli meziyetleri sebebiyle Ürdünde en yüksek mevkileri elde etmişlerdir. Halen meclis başkanı Habjeka Sait Çerkes olduğu gibi genel kurmay başkanı yardımcısı da daima Çerkesler arasından seçilmektedir. 45 kişilik olan Ürdün parlamentosunda Ürdündeki Çerkeslerin 2 sandalvesi mevcuttur.

Elnadiel Ehli Futbol Takımı

DERNEKLER VE ÇALIŞMALARI

Halen Ürdünde faaliyet gösteren başlıca Çerkes dernekleri şunlardır:

1 — **ELCEMİYYE ELHAYRİYYE ELÇERKESİYE**: (Çerkes Hayırlar Derneği)

Bu dernek 1932 yılında kurulmuştur. İlk zamanlarda yalnız yardımlaşma alanında çalışıyordu, şimdi çalışmaları genişlemiştir. Yardım dışında talebe okutmak, yüksek öğrenim yapacakları dış ülkelere göndermek, küçük çocuklara (Ana okulu) Çerkesçe öğretmek amacıyla okullar açmak (Bu okullar şube halinde 7 yerde açılmıştır.) Çerkeslerin sosyal yaşayışlarıyla ilgili gelişmeler sağlamaktır. (başlık, evlenme vs.) Halen başlık ücreti çok azaltılmış, ayrıca düğünlerde aşırı masrafın önüne geçilmiştir.

2 — **ELNADİEL EHLİ KULÜBÜ** : Bu kulüp 1944 yılında kurulmuştur. Genellikle spor alanında çalışmakta ve büyük başarılar kazanmaktadır. Futbol takımı üst üste Ürdünde 3 sene şampiyon olmuştur. Ayrıca basketbol, voleybol ve hentbol takımları da mevcuttur.

Suriyeden gelen misafir Kafkaslılar şerefine düzenlenen bir gösteri

Kulübün ayrıca bir de **FERİK EL CEVVAL** isimli izcilik teşkilâtı vardır. Bu teşkilât düğün ve toplantılarda düzeni sağlamakta bir nevi inzibat kuvveti görevini yüklenmektedir. Ayrıca düğün, ölüm gibi sosyal faaliyetlerle uğraşır. Bu kulübün dergisi **MECELLE NESRETEL SEKAFİYE** (Kültürel dergidir) Spor ve Çerkes kültürüyle uğraşır.

ELNADI EL CİL ELCEDİT : (Çağdaş Gençlik Kulübü) Bu dernek daha ziyade kültüre önem vermiştir. Yayın organı **NEŞRETEL ELSEKAFİYE Lİ NADİ EL CİL ELCEDİD**'dir. Dergide daha ziyade Çerkes edebiyat ve folklorü ele alınır. Çerkes şair ve yazarı Kuba Şaban'ın bazı kitaplarını bastırmıştır. Amman radyosunda her hafta düzenlenen Çerkesçe yayınları bu dernek yönetir.

(x) Bu konuyla ilgili olarak bak: Dr. Vasfi Güsar, Yeni Kafkas, İst. Kısım - Aralık 1959,

KUZEY KAFKAS ATA SÖZLERİ (X)

(2)

Derleĝen : K. A.

Alnının ak veya kara olması sözlerine baĝlıdır.
Ancak çobanlardır ki ayrılırken birbirleriyle kavga ederler.
Aşk duymayan kadın pislik içinde kalır.
Atı torba, kadını yalan ile aldatırlar.
At'a bindiĝin zaman acıma, binmediĝin zaman da iyi beste.
Ayı, kurdu kendisinden daha tüylü görür.
Başlanmamış iş toprakla örtülür.
Bilgi sahibi ol da toplumdaki yerini al.
Bir insanın değeri ikna ettiĝi insanların çokluĝuyla anlaşılır.
Bir koyunu iki defa yüzmezler.
Bıyığın faydası yoksa, sakalın haydi, haydi yoktur.
Bütün insanlar doktorun dostudur.
Büyükler konuşursa küçükler de konuşulanları dağıtırlar.
Boynuzsuz keçi boynuz almaya gitmiş, kulaklarını kesmişler.
Çerkes'in uğursuzu Tatardan yamçı istemeĝe gider.
Çobanın çok olduĝu yerde koyunlar ölür.
Çok zaman iyi babanın oĝlu iyi olmaz.
Çok susuyana su nasıl tatlı gelirse, insanın sevdiĝi de insana çok güzel gelir.
Dağ yumurta ile taşlanmaz.
Danışacak kimseyi bulamazsan şapkana danış.
Deli alacayı sever.
Delinin derdi azmı sanki?
Demirden kale de oturanın da iĝneye ihtiyacı olabilir.
Deve bile senede bir defa oynar.
Dili kılıç gibi ama elinden birşey gelmez.
Dışardan gelen köpek evdeki köpeĝi kaçıırır.
Doğuran keçi doğurmayan kadından daha iyidir.
Dostunun baĝışladıĝı hayvanın dişine bakma.

(x) Ata sözlerinin ilki dergimizin Kasım - Aralık 1964, sayı 4, S: 14 sayısında yayınlanmıştır.

(Devamı var)

ESKİ ADİGE (ÇERKES) TARİHİ ÖZETİ

— 6 —

Yazan :

Şora Bekmirze N O G U M U K A

Çeviren :

Dr. Vasfi G Ü S A R

(K'AKH) yahut (ŞAPSUĞ)'lar (14), Kuban ötesinde yerleşerek orayı yurt yapan milletin sayıca en kuvvetli ve en önemli dallarından biri idi. Bunlar; yüksek dağların arasındaki vadilerin derinliklerinde ve kendilerini barındırıp düşmanlarından koruyan kesif ormanlarda yaşarlardı. Oralarda avlanmak için geniş sâha ve imkânlar da bulurlar. Evlerini dağlar arasında münzevi, yüksek ve uzak yerlerde, ya da klavuz veya yol gösterici kimse kullanmadıkça arazinin durumunu bilmeyen yabancı düşmanların güçlkle geçebileceğini, varabileceğini düşünüp büyük bataklıkların ortalarında kurmağı itiyad etmişlerdi. Bu yerler; kendilerine taarruzları beklenen düşmanların tecavüzlerinden korumağa ve gizlenmeye elverişli idi. Bura halkı baskın şeklinde uğrayacakları saldırılardan korunmak için evlerine müteaddit çıkış yolları ve saklı menfezler yaparak gerekli tedbirler alırlardı ki icabında kaçmak kendileri için güç olmasın.

Mallarına ve ev eşyalarına gelince; bunları kuyularda, derin çukurlarda, ya da dağ inlerinde gizlerler ve hayvanlarını saklamak için kesif ormanlara yolları. Kabardey Çerkesleri ise nadir olarak geniş ovalarda ikamet ederlerdi. Evlerini dağlarda ve derin vadilerde ender kurarlar, fakat şehir ve köyler etrafında derin hendekler, çukurlar ve düşmanların girmesine mâni olmak için yüksek surlarla çevirirlerdi. Evlerini dörtgen şeklinde kurmağı eskiden beri âdet edinmişlerdi. Dört ailenin ikametına tahsis edilen her dörtgenin dört köşesinde birer evden dört ev inşa ederlerdi. Bu evlerin tam ortasında bir meydanlık bırakılır; her parçanın ya da konutun arabalarının, hayvanlarının ve diğer şeylerin giriş ve çıkışı için birer büyük kapusu olurdu. Bu şekil memleketimizde bu gün mevcut olan eski kalelere benzer.

Misafir kabul yerleri ise; asillerin ve alt tabakada olanların evlerinden uzak bir mesafede bulunurdu. Bunlar prenslerin evlerinden de uzak ve muayyen bir mesafededirler. Memleketimizde kalan ve bu gün gördüğümüz eski eserler ve binalardan anlaşılıyor ki eski atalarımız, kaleleri ve surları savaş amaçlarıyla ve üstün bir mahâretle kurarlardı.

Adige (Çerkes)'ler tarım işleriyle ve çiftçilikle uraşmağı eskiden beri itiyad edinmişlerdir. Buğday hariç mısır, darı, arpa ve benzeri hububatın her çeşidini, tütün, sarımsak, soğan, kırmızı turp gibi faydalı sebzelerden bir çoklarını ekerlerdi. Prinçten başka bütün hububatın adları dilimizde mevcuttur. hasâd mevsiminden sonra hububat ve saire gibi yeni senenin mahsullerini yemeden önce bazı törenlerin yapılması zaruri idi. Çünkü bereket için bazı dualar okunur ve namaz kılınırdı. Ondan sonra herkes yeni mahsulden bir yemek hazırlar akrabala ve dostlarını dâvet ederler, hoşlandıkları yemeğı bu yeni mahsulden yaparlardı. Çok muntazam olan bu ziyafete çerkesler (Ham Umukho) derler. Bu ziyafetten sonra herkes malını dilediğı şekilde kullanılır, kendi ihtiyacından fazlasını satmak, ya da fazlasını fakirlere ve muhtaçlara bağışlamak yetkisine haiz idi.

Eski atalarımız hububat ve sebze ekiminden başka at, arı, keçi ve koyun ile sığır gibi hayvanları başarı ile yetiştirirler ve güzel terbiye ederlerdi. Onların ve bilhassa atların üstün çeşitlerini terbiye hususundaki himmet ve dikkatleri büyüktü. Atalarımız, zamanında madeni para bilmediklerinden ticaretlerini mübadele (karşılıklı değıştirme) şeklinde ve hububat, kumaş, giyim eşyası ve saire üzerinde yaparlardı.

GIYİMLERİ :

Erkeklerin elbiseleri; kollarında uzun yarıklar gibi basit bir değişikle Çerkeska adıyla tanılan bugünkü elbiselerimize benzerdi. Aynı zamanda başlarına kalpak ve koyun yününden yapılmış (BURKA) ya da (C'AKUE) dedikleri başlığı, uzun ve kısa ayakkabı, kürk, sandal ve bir de pamuktan hırka giyerlerdi. Kadınların elbiseleri ise, Pamuktan veya Musul tütünden yapılmış uzun bir elbise BEŞMET dedikleri ipekten kısa bir örtü, yada başka bir şey giyerlerdi. Gelinler ve kızlar da başlarına etrafı kıymetli kürkle çevrilmiş başlık giyerlerdi. Gelin ilk doğumdan sonraya kadar bunu muhafaza eder, yalnız kocasının amcası bu başlığı gelinin başından çıkarabilirdi. Buna karşı da doğan çocuğa kendi hayvanlarının, atlarının veya diğer şeylerin en iyisini bolca hediye vermek zorunda idi. Gelin de başından alınan o başlığın yerine ipekten bir mendil bağlardı. Yaşlı kadınlar ise pamuktan beyaz bir örtü ile başlarını örterlerdi.

MÜZİK SANATI : Toplantılarda, milli bayramlarda, düğün törenlerinde, zivafet ve diğer yerlerde en çok kıymet ve önem verilen güzel sanatlardan biridir. Doğum törenlerinde de çalgılı, şarkılı toplantılar yaparlardı. Kullandıkları müzik aletleri: Gitar (Pkhapşine), keman, Kamil, flüt ve 12 telli başka bir alettir.

Oyunlu törenlerde gençler ve kızlar yuvarlak halka şeklinde dururlar. Bu halkanın ortasında iki oyuncu bulunur. Mızıka çalanlarda oynayanlarla seyircilerin arasında yer alırlardı. Milli oyunumuz Avrupa ve Asya milletlerinin oyun şekillerinden büsbütün başkadır. Milli bayramlarda delikanlılar at yarışları yaparlar ve at üzerinde spor ve binicilik gösterileri yapmağa düşkün bulunurlardı. En sevdikleri oyun atlıların ve piyadelerin beraberce katıldıkları oyundur. Bunlar uzun sopalar ve kırbaçlarla daire teşkil ederler, atlılar bu halkalara hücum eder, içlerine sokulmağa çalışırlardı. Milli oyunu (dansı) idare eden şarkıcılar ve şairlere (GEGUAKUE) (GEGUAKO) derler. Bunlar ekseriyetle (Halk) tabakasındandırlar. Kendi kendilerine yetişmiş, öğretim ve özel eğitim görmemiş kimselerdir. Fakat hitabette ve söz söylemekte üstün kabiliyet ve fıtrî liyakatları vardı. Her zaman savaşırlara ve seferlere iştirak ederler ve DORU atlara binerlerdi. Savaş başlamadan evvel söyleyecek nutukları, konuşmaları, parlak şiir ve kasideleri hazırlamak ve düzenlemek ödevleri idi.

Ordular savaşa başlamadan önce bu şarkıcılar ve şairler, muhariplere irticalen şiirler, kasideler, kahramanlığa ait nutuklar söylerler, eski Atalarının eşsiz kahramanlıklarını, menkibelerini hatırlatır, ödevlerini açıklar, savaşa teşvik eder, cesaret verirler. İslâm dininin zuhuriyle Çerkesler arasında yayılması üzerine bu milli şairlerin, şarkıcıların ve müzisyenlerin (SİRİNAPŞE) sayıları yavaş, yavaş azalmıştır. Hattâ en sonunda ortadan yok oldular, güzel hatıralarından ve kıymetli sanat eserlerinden başka bir şey bırakmadılar. Bunların millette sevildiği, çok sayıldığı dâimâ söylenir. Milletın kalkınmasına, kültürlerinin ilerlemesine, ruhlarının neşelenmesine, teselli vermesine, tarihine dair bilgi vermesine çok yardımı olan şarkı ve şiirlerin çoğu gerçekten çok üstün birer kıymet taşırdı.

Ferdlerinin iyi okur yazar olmamasına rağmen bütün bu milletin umumi bir kültürü vardı. Senelerin hesabını ve takvimleri iyice bilirlerdi. Haftanın bazı günleri ile bazı ay ve gün bilgisinin eski Yunanlılardan alınmış olduğu görülmektedir. Çerkeslerde yıl on iki aya ayrılır. Yıla (YİLES), aya (MAZE), haftaya (THAUMAFE) derlerdi. Haftanın günlerine şu adlar verilirdi:

Pazartesiye (BLİŞHE), salıya (GUBJ) çarşambaya (BEREJEY), perşembe (MAFEGU-MAFEQU), cumaya (MAREM), cumartesiye (ŞABAT-SABET), pazara (THAMAFE-THAMAKHU) yani allahın günü derlerdi.

Ay adlarına gelince onlarda şöyledir: Yılın ilk ayına yani ocağa (CİMAFEGU MAZE-ŞİLE) yani şiddetli soğuk ayı, şubata (CİMAFEGU'E-KHUANE) kışın son ayı, mart (GETKHA MAZE) ilk bahar başlangıcı, Nisana (MELAKHO MAZE-MELTLKHUEGUE) koyun vebası, mayısa (FAGUE MAZE) çift sürme ayı, Hazirana (GEMAFE MAZE-YUN), temmuz (BEDZEVEGUE-YUL), ağustos (MEKUYVE MAZE yada ŞICHEVU), hasad başı ayı, eylüle (CAGUE MAZE) kır hayvanlarının bağırış ayı, ekim ayına (UVAGUE MAZE-UVAQVE) hububatı savurma ayı, kasma (MAKUŞE) kuru ot toplama ayı, aralıkta (CİMAFABE MAZE) kışın ilk ayı. derler. Yüz yıla (CİLE) insan ömrü derler. Bu adı vermekle insan ömürlerinin uzun olduğuna delâlet ediyordu.

Çerkes milleti; medeni, bilhassa idari bölümlere ayrılmamış olduğu gibi şiddetli baskılarla da sıkıştırılmamış ve kayıt altına alınmamış ve girmemiş olduğundan onun fayda ve iyiliklerini bilmiyorlardı. Bundan ötürü başı boş bir hürriyete yönelmişlerdi. Mutlak baskı, istibdât ve tehakküme tahammül edemiyorlar ve tabii akımlarla müstebit başkanlarının, liderlerinin şiddetli emirlerine itaat etmiyorlar, hatta nefret duyuyorlardı. İnsanın iyi vasfı ve malik olabileceği en kıymetli şeyin hiç bir suretle sınırlandırılmayan ve her insan oğlunun ondan faydalanması gereken (mutlakşahsi hürriyet)te görüyorlardı. Bütün bunlarla beraber sosyal nizam ailede ve cemiyette hâkim idi. Emirler tam ve mutlak otorite; en yaşlı olanın elinde idi. Babanın çocukları, kocanın karısı, erkek kardeşin kız kardeşi üzerinde mutlak otoritesi vardı. Diğerleri de böyle idi. Her şahıs yuvasının yerini seçmekte, evini yapmakta içinde ikamet etmekte hürdü. Kanun kuvvet ve kudretinde olan eski âdetlere (KHABZE) bütün medeni hallerde uyulur, ona karşı gelmek (suç) sayılırdı. Ehemmiyetli ve tehlikeli durumlarda konuları incelemek için toplantılar yaparlar ve yaşlıların (THAMETE) kararlarına uyarlar ve bu kararın kati surette yapılmasını zaruri bir emir syarları. Harpler, baskılar ve bunun gibi hareketler, milletin ezici çoğunluğunun muvaffakatiyle kararlaştırılırdı. Komutanları ve şefleri kendi aralarından seçerlerdi. Fakat millet tabiiyetiyle mutlak hürriyete yönelmeğe ve şahıslar da şahsi fikirlerle ayrılarak fikirlerine bağlanınca komutanların ve şeflerin üzerindeki otoritesi zayıflar. Çok zamanlarda komutanların ve şeflerin en ağır ve tehlikeli hallerde, hattâ çoğu zamanlarda savaşın ortasında emirlerine muhalefet ederlerdi.

Eğer birisi muvaffak olur ve savaş meydanında değerli ve söz konusu bir harekette bulunup memleketine sağ ve büyük ganimetle dönerse, kendini evinde hiç kimsenin karışamayacağı büyük bir âmir ya da hükümdar sayardı. Ancak zamanla yaşayışlara ve topluluklara bir az intizam ve disiplin girmiş ve mutlak hürriyetin doğruluğu anrşinin yerini almış ve kamunun mukadderatı böylece bir intizama girmişti.

Kanuna taalluk eden teşrii işlere gelince: Beylerin (verk) ve başkanların önergeleri evvelâ lüzumu halinde dâvet edilen ve toplantıların belirli bir yerde ve belirli bir zamanda yapan (İHTİYAR MECLİSİ) ne sunulmuştur. Bunlar aralarında konuyu inceler, düşüncelerini belirtir ve her hangi teklifi uygun bulurlarsa onu tasvipederler ve belli bir zamanda ve ihtiyarların da katıldığı (ASİLLER MECLİSİ)ne havale ederler. Teklif karşılıklı yardımlarla incelenir, faydalı olup olmadığı tesbit edilirdi.

Asiller (verkler) da çok zaman emirlerine itaat etmeğe, uymağa ve istediklerini yapmağa mecbur oldukları memleket ileri gelenlerini paylaşırlardı. Sonra bütün teklifler ve işler için de bütün sınıfların birleştiği bir (GENEL TOPLANTI) ya havale edilirdi. En son kesin fikir ve kararın onaylanma veya reddi hakkına

Savaş elbiseleri giymiş bir Çerkes Prensi

malik olan milletin çoğunluğunun oyu ve kararı idi. Teklif veya her hangi kanun bir önerge (ASİLLER MECLİSİ) tarafından kabul veya red edilmiş olsun izah ettiğimiz tarzda cereyan ederdi. (MİLLET MECLİSİ'nin anlattığımız gibi onaylayacağı her şifahi karar kanun kuvvetinde idi.

Prensler ise; icra kuvvetidir. Millet meclisinin aldığı ve belirttiği kararların ve bütün hükümlerin tatbikinde asil sınıfın yardımından faydalanırlar. Bu asiller (Verk) sınıfı prenslere hizmet ederler. İctimalarda, kongrelerde, halkın genel toplantılarında milletin Prensinep tarafını tutmaları için üstün propaganda yaparlar, fikir ve oylarını kazanmağa prensle bir kısım ileri gelenlerin partisine katılmalarına gayret sarfederler ve böylece bahis konusu olarak belirtilen işlerin ve kararların oylanmasına çalışırlar. Prenslerin malları ve özel mülkleri yoktur. Çünkü bütün mallar ve mülkler milletin idi. Yalnız Asil sınıfın bir az malları vardı. Prenslerin mevkii en yüksek mevki sayılırdı millet nazarında. Ve Prens

(Devamı var)

-
- (14) ŞAPSUĞ'lar buldukları bölgelere göre iki kısma ayrılırlar: Büyük ŞAPSUĞ ve küçük ŞAPSUG. İlkinin oturduğu bölge Kuban nehrinin alt mecrasına düşer. Küçük Şapsug bölgesi ise, Karadenizin doğu kıyılarındadır. Kuzey yönden dağ silsileleri ve ŞAKHA nehri de güneyinde hudutlanır. Bu nehrin son kısımlarında UBIKH dalları ikamet ederler.

Yazan :
Ö. : BEYGUA

Ki-pkhe: Harf, harf damgası, matbaa demektir. Etimolojik anlamı (Okunan tane, okuma tanesi, okunan sivri, okunan köşeli şay, okunan sert uçlu)dur. Bu tam çivi yazısının ifadesidir. Ki-pkhe sözü harf anlamına geldiği gibi, yukarıda sözü edilen (Sekhe) de hiyeroglif harfi demektir.

Rı-pkhe: Ripkh, şeklinde de sadeleştirilerek söylenir. Sırk boyunda uzun sopaya verilen bu ismin de etimolojik anlamı (okutan, okutma)dır. Ders zamanlarında dalga geçen öğrencileri öğretmen bu uzun sırığı yere çarparak veya ayağına dokundurarak uyartmakta idi.

Kıpkhe aarkhara: Yazı tabetmek, yazı damgalamak demektir. Etimolojik anlamı (Yazı damgası vurmak, köşeli harfi vurmak)tır. Bu harf damgaları boy-nuzdan, kemikten, şimşirden yapılırdı. Önceleri sulu boyaya batırılıp (İstampaya benzer bir şeye de bastırılırdı) yazılacak yüze vurulmak suretiyle yazı yazılırdı. Daha sonraları milli yazı untulmuş ve bu yazı damgaları değer takımı, kayış, edevat çantası, tirkeş gibi saraç işlerine süs olarak vurulmaya başlanmıştır ki bu defa, boya veya ıstampaya absmayıp, doğrudn doğruya cismin üzerine koyarak üstüne bir çekiçle vurarak bir anlamı olan veya olmayan şekiller süs olarak istenen yere vurulmuş oluyordu. Bu gibi harf damgalarıaranırsa saraç eşyası arasında bulunabilecektir. (Ki-pkhe) sözü Adige'ce de hala damga anlamında muhafaza olunmaktadır.

Jüüan-guasw-pkhere: Levhi-mahfuz demektir, Etimolojik anlamı (Gökteki kapının ardındaki kitabıdır.) Abhaz inançlarına, göre, en masum insan en samimi bir anında gökte bir kapının açıldığını görür ve kapanmadan önce yapacağı duası kabul olunur. Efsane kahramanları NARTH'ların anneleri Satanaya bunu görmüş ve duası kabul olunarak kendisinden rüyasında gördüğü kahraman çocuk-Nart Sasrikua doğmuştur.

Nı (Yüzey) ve (Yüzeye konu) anlamlarına gelir, yazı ve yazılmış, kaybolmuş, kaydolma) anlamlarına da gelerek birçok bileşik söz terkiibine girmiştir.

A-nı = Kuruluşuna göre anlamı (Yüzeyine uygun, yeryüzüne uydurma)dir. Kullanılışındaki anlamı da (yazı, yazılmış, kaydolma, kayıtlı)dir. Bazı yerlerde (An') şekline girer.

Nı - me: ...zerinde yazı olan, üzri yazılı demektir. Yazılı şey anlamına kullanılır. Farsçadaki (name) bundadır.

Nı - hüa: Hemen, hemen (nüha) gibi söylenir. (Dua, duğa) anlamında kullanılır. Kuruluşundaki anlamı (Yazıyı söyleme) yazıda söyleme, yazıdan dileme) dir. Rrahip, yazılı duayı yüzünden okumak suretiyle dua ettiği için duaya bu isim verilmiştir. Arapçadaki (Duğa, dua)nın bundan çıktığı anlaşılıyor. Farsçadaki Niyaz ve namaz da bundandır.

Nı - pkhe: Kuruluşuna göre anlamı (Yüzünden okuma, yazıyı okuma)dir. Kullanılışındaki anlamı Duadır. Çok kez de Türkçe (Dua-Mua) anlamında olarak Nihüa-Nıpkhe) şeklinde kullanılır.

Nı - şue: (Barış) anlamında kullanılan bu bileşik söz de etimolojik anlamıyla (Yazılı ödeme, yazılı şeyi ödeme)dir. Bu da; ticari, politik veya askeri anlaşmalarda taraflara yazılı olarak yüklenen şartlar yerine getirilince (veya ödence) uyuşulması yüzünden barışa bu ad verilmiştir.

Nı-khur: Bazı hallerde (N-khur) şeklinde sadeleştirilerek ve bazı bitişmelerinde de (Nukh') şeklinde söylenir. Buradaki kh bileşik harfi boğazdan gelir. Bu bileşik sözün de kuruluşuna göre anlamı (yazılı hisse, yazıdaki pay)dir. Kullanılışına göre anlamı da (hesap etme)dir. Abhaz'ların cetlerinin bir zamanlar kişilerin hak ve borçlarını yazılı olarak belirtip hesapladığını bu söz gösteriyor.

Nı-xe-xı (Nı-xe-x") Nxex şeklinde sadeleştirilerek de söylenir. Kullanılışında (Düğün hediyesi) demek olan bu bileşik sözün kuruluşundaki anlamı Yazı-ımuş-altın), Yazılı altın (Yazıda kayıtlı altın)dir. Döğün hediyelerinin bazı hallerde ve çoğu zaman bir yazı ile sunulduğu bu sözün kuruluşundan belirmektedir.

A-nı-kha-ra (Anakhara): Kayıtlı olmak, ikâmet etmek (göçmemek), kalmak, ıftçılık yapmak demektir.

A-nı-tza-ra (Antzara): Kaydetmek, türetmek demektir.

A-nı-khi-ra (Anikhra): Kaydını silmek, yazıyı silmek demektir.

A-nı-la-ra: (Kayıtlanmak, yazılmak, kayıtlı olmak, türemek demektir.

A-nı-tzi-ra (Anitzra): Kaydı silinmek, yazısı silinmek, ortadan yok olmak.

Nı-kha: Kuruluşuna göre anlamı (Kaydolmuş bulunan)dir, kullanılışında (Mabet) demek oluyor. Belki de ilk çağlarda cemaat veya bazı kişiler bazı seplerle kayıtları mabetlerde tutulurdu. Onun için (Kayıt yeri) olmuş olan mabede bu anlamda ad verilmiştir. Abhazcada (Birlikte çalışma tanrıçası, cemaat tanrıçası) anlamına gelen (Tsi-wı-na) adını alan tanrıçanın mabedi ilk işbirliği yeri, ilk birlikte çalışma yeri ve ilk yerleşme yeri olarak hatırası yaşatılmaktadır. Hatta (Toplu iskân yeri, bir nevi şehir) anlamında kullanılan Abhazca (Tsi-wı-ta = Sıvıtı)nın kuruluşundaki anlamı (Birlikte-çalışma-yeri)dir. Terbindeki (Tsi-wı) bileşik sözü (Birlikte-çalışma) demek olup, aynı zamanda (Beraket) demektir.

Anlaşıyor ki ilk Abhaz'lar, berket tanrıçaları olan Tsi-wı-na (Sıvına)ya sık sık tapabilmek için mabedinin etrafında ilk yerleşme yerini kurmuşlar ve burada çok disiplinli bir (Birlikte çalışma) kurmuşlardı. Bu işbirliğini de râhip (İkhapkheü) yönetiyordu; yazı ve hesap tutuyordu. İlk şehir böyle doğmuş; (Tsi-wı-ta = Beraber çalışma yeri), caddelerine veya caddelerle ayrılan bölgelerine (Tsi-wı-bje = Birlikte çalışmalar arası) adlarının verildiği bugünkü Abhazcada belirtmektedir. Bu konuda söylenecek şeyler çok olmakla beraber, buradaki konumuzu daha fazla ilgilendirmedikinden sözünü burada keserek ana konuya dönüyoruz.

Wı-anı-ajue (Wı'an'ajue): Emir ve tavsiye anlamlarında kullanılan bu bileşik sözün de etimolojik anlamı (İş-sözü-yazısı)dir, işveren yazı demektir. Bazıları bunu (Wanaşue) şeklinde söylemekte ve Adıgacaya bu söylenişle geçmiş kullanılmaktadır.

An-çua: Bugün tanrı anlamında kullanılan bu söz, kuruluşund (Emilen-anne-ane-suratı, anne-tasviri) demek olduğu görülüyor. Ancak, (Satıhdaki tasvir, yadındaki tasvir) anlamına da geldiği burada kayda değer. Abhaz'ların eski ecdadları ve tanrıçalarına verdikleri adlar birçok manâları birden ifade eden kelimelerden seçilirdi. An-çua (Ançue) Artemisin heykelinin veya resminin adı olarak kullanılmış ve o zamanlar bu tanrıçaya Abhazca (S'ana = Yaratıcı-anne, İsmet verici-anne, nurlandırıcı-anne) denirken sonraları kendisinin adı hey-

keline ve heykelinin adı kendisine takılmıştır. Ançue (Tanrı) Yunancada Arteme (Artemis), Şana (Şiana) Latince de Diana olmuş ve bugün Abhazcada heykel adıyla bazı kelimelerin terkibine girmiştir. Bu tanrıçanın Efes (Ephese = Aphese)deki tapınağının Kafkasya'lı Amazonlarca kurulduğu bilinmektedir. Bunun da uzun izahı buradaki konumuzu daha fazla ilgilendirmedikinden burada sözüni keseceğiz.

Şı-ha: Ş harfi kabaca söylenen ve kuruluşundaki anlamı (Ak-taş) olan bu söz (Kâğıt) anlamında kullanılmaktadır. Bu, daha sonra (Ak-satıh) manâsına da gelmiştir.

Şı-ha-ra: Bu da yukarıkinden daha fazla kullanılan bir kelime olup yine (Kâğıt) demektir. Kuruluşundaki anlamı (Ak-taş-ça)dır. Farsçadaki (Kiağız) bunun bozuk şeklidir. Şıhara da sonraları Ak satıh anlamına gelmeye başlamıştır.

Şı-ha-bzı: Sadeleştirilerek Şıhabz' şeklinde de söylenir. (Kalem) demektir. Kuruluşundaki anlamı (Ak-taş-ucu, Ak-satıh-ucu)dur. Bunun çivi yazısı kalemi olduğu anlaşılıyor. Belki de kili yazmak kalemi idi.

Bği-ts (Bği-ts): (Kâğıt yaprağı) anlamında kullanılır. Kuruluşundaki anlam (Tek-yaprak, yaprakların-teki)dir.

Eym-bği (Ymbği): (Yaprak-dizisi, birbirine bitişik yapraklar) demek olup, bugün tek başına artık kullanılmakta ise de, (Kitap yaprağı, defter yaprağı) gibi bir manâda vakiyle kullanılmış olduğu şu üç sözden anlaşılabilir:

Eym-bği-zw (Ymbğizv): Defter yaprağı gibi yirtılıp dağılma, yaprak dizisi gibi dağılıp savurulma demektir.

Eym-bği-r-zw (Ymbğırzv): Yukarıdakinin aynı manâdadır.

Eym-Bğir: Birbirine bitişik yapraklar demektir. Defter anlamında vatiyle kullanılmıştır. Ama, bu defter bugünkü anlamda defter olmayabilir. Çok muhtemeldir ki, bir çeşit papirus dizisi o zamanın defterini veya kitabını meydana getiriyordu ve bu söz de onun ismi idi. Arapçadaki (Defter) sözü de belki bundandır.

D'a-ke: Kuruluşundaki anlamı (Sathın yassısı, yassı satıh) olan bu bileşik sözcük (Sayfa = Sahife) anlamında kullanılır.

D'ape: Kuruluşundaki anlamı (Sathın-önü, ön-satıh) olan bu sözün de kullanılışındaki anlamı (Cilt-kapağı, gergef, kasnak)tır. Avrupa dillerinde (Cilt) anlamında kullanılan (Tome) ve bunun çeşitli söylenişlerinin de kaynağının bu söz olduğuna inanıyoruz.

A-mez-ta (Aamısta): Abhazcada (Efendi) anlamına kullanılan buradaki (Aamısta)nın; kaynağı müşterek olan Farsça (Akhund), Türkçe (Efendi), Helence (Aristos), İslâvca (Gospod), Sanskritçe (Namata), Gürcüce (Batono), Çeçence (Humamanda) sözleriyle akraba olduğu anlaşılıyor. Kelime bunlardan birine bileşik değilse veya başka bir kaynaktan da gelemdilerse Abhazcadaki (A-mez-ta = Taşdığını veren, malik olduğunu veren) veya (A-mız-ta = nur-veren = aydın-latan; nur-lu = aydınlık-lı = ışıklık-lı) bileşik sözü onlara kaynak olabilir.

Buraya kadar incelemeleri sunulan Abhazca sözcüklerin eskilik derecelerinin birbirinin aynı olmadığı da görülüyor. Bu yazı, Abhaz dilinin bir çeşit (Okur-yazarlık tarihi)dir. İncelendiğinde sözcüklerin bazılarının eski ve büyük dillerinden bazılarında da geçtiği sabit olmaktadır. Maykop'ta bulunan ve İsa'dan önceki 12-13 üncü asırda yazılan Abhazca metnin izahlarının bu sunulan izahımızla karşılaştırılmasında ve neticenin genel olarak yazı tarihinin etüdünde göz önünde tutulmasında bilim için büyük faydalar mülâhaza etmekteyiz...

KAFKASYA'DA MÜRÜDİZM

Yazan : B. BATIRHAN

12 nci Asırda Bağdat'ta Abdulkadir Geylani tarafından ihdas edilen «Kadi-riyet» adı altındaki teşekkül Moralist vaızı Mistik vaızdan üstün tutar, ve hedefini «İnsanlara cehennem kapılarını kapayıp, cennet kapılarını açmak» olarak gösterir. Bu fikir, 14 nci asırda orta Asyada çok taraftar bulmuştu. Buharada Bağdatlı vaız Bahaddin Nakşibendi Sufizm fikrini yaydı. Bu fikir 19 uncu asırda KAFKASYA'yada sirayet etti.

Orta Asya Sufileri Bahaddin Nakşibendi'yi tarikatın piri ve şeriatın temsilcisi olarak görürlerdi. Halbuki Kafkasya da bu tarikat daha ziyade MÜRÜDİZM namı altında yayılmıştı. Taşıdığı gerekçe ve hedefi, din düşmanı olan Ruslara karşı ölüm-kalım cihadı idi.

Mürüdüizm, Kafkasya ya 1824 senesinde Şirvan'dan Kürdamirli Hacı İsmail tarafından sokulmuştu. O tarihlerde Dağıstan ulemalarından Muhammet Yaragi, mürüdüizm ideolojisini Şeyh Hacı İsmail'den öğrendi ve Dağıstan müşsidi olarak teşkilatın başına geçti. Daha sonra müşşitlik payesi alan Cemalettin Gazikumuklu, müritlik unvanını Muhammet Yaragi'den almıştı. Nitekim; 1860 senesinde Rus dergisinde yayınlanan Cemalettin Gazikumuklu'nun hatıralarında da bu husus teyid edilmiştir.

Mürşit Muhammet Yaragi diğer Dağıstan ulemaları, fikir ve iş birliği yaparak mürüdüizm propagandasında çok faal rol oynadı. Vaızlarında; «Din düşmanı Ruslara karşı Gazavat zamanı geldi, Muhammet Peygamberin ümmeti dinsizler idaresinde yaşayamaz. Her müslümanın ilk ve son düşüncesi Cihat ve Şeriattir. Gazavatsız şeriat kurtuluş değildir» diyordu.

Vaızlar, bütün vaızlarında «Dinsizlerle savaşınız, dinsizleri öldürünüz. Allah vakıf etmiş kimse demektir. Onun vazifesi sadece ibadet değil, her hareketinde Peygamberini örnek alarak hareket etmektir. Binanaleyh mürüdüizm'in diğer bir şartı da aktif olarak rol oynamak ve mukaddes cihadlarda dinsizlere karşı birleşmektir. Bundan dolayıdırki Kafkasya da GAZAVAT dini şart olarak mütalea ile dinsizlere ve Ruslara karşı nefret telkin edilirdi.

Vaızlar, bütün vaızlarında «Dinsizlerle savaşınız, dinsizleri öldürünüz. Allah bize emrediyor, kılıçlarınızı kılıfından dinsizleri vurmak için çıkarınız, Cennet kılıçların gölgesindedir. Dinsizlerle savaşırken ölenler ölmezler, Cennette yaşarlar. Savaştan ve dinsizlerin önünden kaçanların yeri ise Cehennemdir» derlerdi.

Ruslarla savaş ilk defa mürüdüizm bayrağı altında 1824 tarihinde Çeçenistan da başladı. O tarihlerde Çeçen ozdenlerinden Beybulat Taymaz, namı diğerle Meyra Baybulat yanında mürüdüizmin icaplarını anlatan molla olduğu halde topladığı kuvvetle mücadeleye atıldı. 1825 senesinde Rusların tahkimli şehiri Amir Adı Yurt'u zaptetti. Daha sonra Gerzen avulunda bulunan Rus garnizonunu muhasara etti.

1831 senesinin Mayıs ayında İmam Gazi Muhammed (Gazi Molla) Suvari mürütleri ile Tarki şehrini işgal ile Burnaya kalesini zaptetti. Aynı senenin Ağustos ayında, Vnızaptnaya kalesini muhasara etti. İki haftalık muhasara sonunda General Emmanuel'in üstün kuvvetleri karşısında ricata mecbur kaldı. General Emmanuel bu kolay zaferin sevinci ile Gazi Molla kuvvetlerini Auhov ormanla-

rında takibe koyuldu. Ancak, Gazi Molla fevkalâde maharetle bir çember içine aldığı Emmaunel kuvvetlerini kamilen imha ederek ricatını zaferle süslemesini başardı.

Aynı senenin 1 Kasım ayında Hunip Kalesinde şehit düşen Gazi Molla'nın yerine imamlarından Hamzat Bek geçti. Muvaffakiyetli savaflara devam eden Hamzat Bek'te 1833 senesinde öldürüldü. Bu defa yerine imam Şamil geçti. Şamil bu kumandanlığa geçtiği zaman Mürşit olarak Cemalettin Gazi kumuklu bulunuyordu. Şamil Cemaletti'nin müridi idi.

Bütün Dağlıların imamı ve kuvvetlerinin kumandanı olan Şamil'in mücadelesi bu tarihten sonra başlar. Denk olmayan şartlara rağmen 25 sene devam eden ve bütün dünyanın hayret ve taktirlerini kazanan bu eşsiz mücadelelere ait İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve daha birçok devletlerde cilt, cilt eserler mevcuttur.

1824-1828 senelerinde Çeçen-İnguşlar arasındaki müridizm ceryanının içyüzü hakkında yaşanmış müşahedelerim vardır. O tarihlerde aramızda on kişi kadar müritlere vîr veren şeyhler vardı. Kunta hacı, Battal hacı, Bammat hacı, Dani Şeyh, Şemsettin hacı vs. ilâh. gibi. Bunlar arasında en popüler ve ençok müritleri olan Kunta hacı hacı idi. Çoğunlukla az gelirli ve az varlıklı olan müritler birbirlerini din kardeşi olarak tanırlardı. Birbirlerine son derece bağlı bu müritler karşılaştıkları vakit kucaklaşıp riyasız bağlılıklarını ifade ederlerdi. Cuma günleri içlerinden birinin evinde toplanır, ibadet ederlerdi. Zikre önce oturdukları yerden «LAILAHE İLLALLAH» diye başlar ve birden ALLAH ALLAH nidaları ile dönmeye başlarlar ve uzunca süren bu ibadetin sonunu du'a bile bitirirlerdi.

Kunta hacının müritleri temiz ruhlu, gurursuz ve merhametli insanlardı. Birbirlerine ve muhtaçlara yardımında bulunur, avullarında bir cenaze olduğu zaman sahibi arzu ederse toplu olarak koşar, bütün dini icaplarını yerine getirir ve cenazeyi ebedi istirahatgahına kadar omuzlarında zikrederek götürürlerdi.

Kafkasya'nın 1864 de işgalinden sonra 1917 ihtilâline kadar Rus Hükümeti, Çeçen-İnguşlar üzerinde çok sıkı bir baskı kurmuşlardı. Bir hareket ve bir isyanın kaynağı olarak Kafkasyanın bu ülkesini bilir ve tanırlardı. 1865 senesinde etrafına, birbirine çok sıkı bağlarla bağlanmış ve kalabalık müritler toplanan Kunta hacıdan endişeye düşerek, Şeyhlerini müritlerinden ayırmak icap ettiğini düşündüler ve uydurma bir bahane ile Kunta hacı'yı Sibiryaya sürdüler. Orada ne kadar kaldı bilemiyorum. Ancak bir müddet sonra bir kısım müritleri ile Türkiye'ye hicret etti.

Kafkasyadan ayrıldığı 1920 senesine kadar Kunta hacı'nın müritleri yukarıda açıkladığım şekilde örf ve adetlerini devam ettiriyorlardı.

Ruslar Kafkasyayı Doğudan 1850 de Batıdan da 1864 senesinde tamamen işgal ettikten sonra müritlerin cengaverlik ruhları yavaş, yavaş sönmeye başladı. Muhtelif şeyhlerin müritleri kendilerini ALLAH'a ibadete verdiler. Bu hal 1877-1878 Türk-Rus harbine kadar böylece devam etti. Bu harple Çeçenistanda Ali Bek hacı isyan etti. Bütün Çeçen-İnguşlarla Dağıstanlılar ona uyarak harekete geçtiler. Bu hareket Kafkasyada Rus idaresini büyük çapta sarstı ve müşkül anlar yaşattı. Ancak son derece zalimane bir şekilde bastırılan bu isyan sonunda birçoğu katledildi ve onbinlerin üstünde insan da Sibiryaya sürüldü.

İstifade edilen eserler: A. W. Fadayef «19.cu asır başlangıcında Rusya ve Kafkas»

N.A. Smirnof: Kafkasyada Müridizm.

KAFKASYALILARIN MEDENİYETİ

— 4 —

Yazan :

Arthur BYHAN

Çeviren :

Vahit CANBEK

Olup, kiliseler Gürcü krallığı ve hristiyanlığın mahalli âdet ve dualarının tesirine bağlı kalmıştır.

(ATALARIN RUHLARINA) ibadet son ana kadar canlı bir şekilde kalmıştır. Köylerde (memlekette) ve kabilelerde her büyük aile, hangi ruh ve atadan gelmiş ise, onun hususi koruyucu tesirine inanırdı. (ERDA, İngilizce TSU). Çeçenler insanın hakiki ruhunun, varlığının (TARAM) ölümden sonra eskisi gibi yaşadığına inanırlardı. Yaşama gücü; vücutla beraber ölüncü, ruh (BÜYÜK AİLENİN RUHLARI)nın toplandığı (ÖTEKİ TARAFADA-DELİ AYLI) toprak altından batıya doğru gidiyordu. Çeçenler; (ÖTEKİ TARAFTA) evlenmeleri kabul ederlerdi ki, bir delikanlının babası çok yüksek bir evlenme bedeli teklif edilse, ölü bir kız babasının arzusunu reddedemiyordu.

Çeçenler hristiyanlıktan ve islâmiyetten cehennem (COCAKHET), cennet (ACHERET) fikrini ve bu kötü dünyada (DELİ MAHKLİ) yapılmış iyi veya fena işler için tazmin meselesini ödünç aldılar. Gök yüzünde her ruh için tahtadan bir iskelet vardır. Vücut öldüğü ve ruh bir merdivenden gök yüzüne tırmanmağa başladığı zaman bu iskelet sallanmağa ve et ile örülmeğe başlar. Ve yeryüzünde vücut nasılsa güzel veya çirkin, ruh kendine mahsus iskeleti aynen canlandırır. Şeytanlar ve (ORMANIN FENA KADINLARI-ALMAS) mahalli menşeli olmalarına rağmen, iyilik veya fenalığın temsili, insanlar hakkındaki iyi veya fena ruhlar (CİN), şeytan (ŞEYTAN), islâmlıktan alınmıştır.

Atalar ruhu aynı zamanda aile ocağının koruyucusu (SELİ) fikri idi. Ve çarşamba (KER-SELİ) bu ruh için mukaddesti. Ocak ile kazan, çengel, zincir, ateş ve kütük mukaddes eşya olarak kabul edilir. Nişanlı kız, baba evini terk ederken, onlardan mersimle ayrılırdı ve adam öldüren kimse -Arnavutlukta olduğu gibi- tencerenin zincirine dokunur dokunmak eve düşman büyük bir aileye mensup dahi olsa evin efendisinin himayesine mazhar olurdu. Atalarının ruhu üstüne içilen yemin pek kutsal sayılırdı. Bir arazi taksimi yapılırken, yere boynuzlar dikilirdi ve teahhülerini bozan kimse için bu ruhlar intikama çağırırdı. İhmalcı bir borçlu, yahut hırsız olduğu sanılan biri tarafından zarara uğrayan kişi, eğer borçlu borcunu ödemezse, hırsız bir yeminle suçsuzluğunu isbat etmezse onları atalarının mezarı başında bir köpek öldürmekle tehdit ederdi.

İçlerine beyaz işaretlerin (PRİÇ), geyik boynuzlarının adak olarak konulduğu, kuzeyde ve doğuda bir yahut iki kapılı küçük kulübelere benzeyen ölü ev-

leri (KAŞA) gibi büyük mâbetler de ilâhlara (tanrılara) tâzime yararlardı. (KHAMKHİN) memleketinde mezarlık yanında taş sütunlardan duvarlar içine doğu yüzüne oyuklar oyulurdu. Dua edecek kimse de yanmış bir mumla başını bu oyuga sokardı. Büyük aile köy yahut çok yaygın bir topluluk, senede bir defa koyunlar, bira, rakı, hususi bayram yemekleri (TEGUM) ve içlerinden bir tanesi üçken olan ekmeklerle -duadan sonra beraberce yenilen adaklar- mâbede duaya gelirlerdi. Kurban kesen rahipler (TSAYN -SAG), İnguşlarda an'ane olarak belirli ve büyük aileye mensup olurlardı. Bunlar geleceğin ve rüyaların tefsirine ve fal atarak -bir kaşıkla üç değnek -her hangi bir şey ilâhlara hakaret mahiyetinde çıkarsa; ceza adağını tayin ederlerdi. Kurban kesenlerin dışında, gece mâbadde ilâhların konuşmasını dinlemek amacıyla kulaklarını toprağa dayayan kâhinler (DZİRİK) de vardı. Kadın falcıların mesleklerini ifa için, koyun kemikleri, aynalar, taşlar ve benzeri eşyalar kullanmak âdetleri idi.

(KORUYUCU BÜYÜ) konusunda, KURİ'ler elbiselerinin sırtlarına bir muska dikerlerdi ve ANDİ'ler - Balkan milletlerinde olduğu tarzda - yağmur duası yaparlardı. Ağacın dalları ve yaprakları ile örtülü bir genç kız; kendisiyle gelenlerin arasında köyde dolaştırılır, yağmur için şarkı söyleyerek niyazda bulunurlar, sonra hepsi ırmakta yıkanırılar ve bir koyun kurban ederlerdi. Baş ağrıları tevilit eden fena ruhları çıkarmak maksadiyle, hastanın kafasında bıçakla çentik açarlardı (TREPANATİON),

Çerkeslerde olduğu gibi Osetler'de de bir adamı yıldırım çarptığı zaman, ölümü intaç eden (YILDIRIM TANRISINA), derisi ve kafası bir sırığa asılmak suretiyle bir kurban (genel olarak bir inek) kesilirdi. Dünyevi ve dini âdetlerin dışında (âdet ve şeriat) eski hukuka ait pek az şey bilinmektedir. Kan davası hâlâ AVARLAR tarafından yürütülmektedir. Birincisinden bir şey elde etmek isteyen kimse için, yukarıda belirtildiği vecihle Osetler ve Khevsurler de olduğu gibi, İnguşlarda da köpek -yüz yıldan beri- önemli bir rol oynar. Bir borçlu yahut bir hırsız zanlısı, mukaddes kaya (İERDA) üzerinde yahut orada bulunan köpek kemik pislikleri üzerine, eğer doğruyu söylemek istemiyorsa, itham edenin atalarının kendi ataları tarafından sırtta taşınması şartıyla yemin etmeğe mecburdur.

Eğer çok sayıda yerli «okuma ve yazma»yı biliyorsa, bunu islâmîliğe borçludur. Oğlan ve kız çocuklar Kur'an okumayı ve hususiyetiyle Tatarca yazmayı öğrenirler. Zira Batı Dağıstanda AVAR lisanı ne ise Doğu Dağıstanda da Tatarca kabileler arası konuşulur.

OYUN VE DANSLAR - İnguşlarda erkekler vaktiyle kendi aralarında yalnız, yahut sıra veya halka halinde, çoban kavalı, flavta yahut ıslık refakâtinde, kadınlar da kör bir çalgıcı-şayet varsa-refakâtinde, kendi aralarında dans ederlerdi. Bütün KAFKAS milletleri tarafından adapte edilen Lezgilerin dansı; mahcup, saklanan kadının erkek tarafından izlenmesini sembolize eder. Dans eden erkekler, kafa ve kollarını aynı tarzda oynatırlar, vücutlarını mümkün olduğu kadar dik tutarlar ve ayaklarıyla de yana doğru çok küçük ve sür'atli adımlar atarlar. Silâhli danslar da yapılmaktadır. Tek bir adam yere saplanmış kamalar arasında danseder yahut kullanılmadındaki ustalıklığını göstermek amacıyla kamaları elinde tutar. Dansların dışında refakât müziği bir tanbur ve klârnet tarafından temin edilir. Şarkılar; iki veya üç telli bir gitarın (Avarca TARA) veya bir keman (Çeçence ÇUANDUR KI) refakâtinde söylenilir.

TARİH VE MİLLÎ FOLKLÖRÜMÜZ

Yazan : İzzet AYDEMİR

Dergimizin yayın hayatına atılışından bu yana daha önce de belirttiğimiz gibi Kuzey Kafkasyanın tarih ve folklörüyle ilgili çeşitli branşlarda pek çok konu ele alınmıştır. Bilhassa yabancı yazarların eserleri yetkili yazarlarımız tarafından Türkçeye aktarılmakta ve bunların yayınlanmasına devam olunmaktadır. Yine dergimiz aracılığı ile yabancı devletlerde bulunan gerek Kuzey Kafkaslı, gerekse ecnebi pekçok yetkili yazarlarla işbirliğine gidilmiştir. Bu tip olumlu çalışmalarımız gün geçtikçe geliştirilecek ve uzun süre büyük bir ihmal sonucu ele alınmayan ve bu sebeple de çok şeyler yitirmiş olduğumuz Kuzey Kafkas kültürünün bu kaybının önlenmesine çalışılacaktır. Son bir iki yıllık çalışmalarımızın bize anlattığı önemli bir gerçek vardır: Kuzey Kafkasya medeniyetinin ortaya çıkarılması, tarihinin yazılması için Türkiye büyük bir kaynaktır. Öyle ki bu gerçeği bizden çok önce anlamış olan çeşitli Kafkasolog ve yazarlar materyal toplamak amacıyla Türkiye'ye gelmekte ve yurdumuzun Kuzey Kafkaslılarla meskûn yerlerinde uzun süre kalarak buralarda araştırmalarda bulunmaktadırlar. Bilindiği gibi milletlerin tarihlerinin yazılması için her şeyden önce o millete ait tarihi önemi haiz materyallerin ele geçirilmesi lâzımdır. Bu tarihi materyallerin en büyük kaynakları da o millet hakkında gerek yerli, gerekse yabancı yazarların eserleri, o milletin yaşadığı yerde (Ana yurdunda) yapılacak kazı ve araştırmalar (Arkeolojik incelemeler) ve halk arasında yaşayan ve nesiller boyu süregelen efsane, şarkı; ağıt vs. şeyler —ki bunu da kısaca (folklör) diye adlandırabiliriz— dir. Ne yazık ki tarihi yaşayışımızın acıklı bir sonucu olarak Kuzey Kafkasyamızın eski tarihine ait pek az eser mevcuttur ve bunlar da yabancılar tarafından yazılmış olmaları sebebiyle sosyal hayatımızla bazı bakımlardan çelişmezlikler göstermektedir. Arkeolojik araştırmalar ise ana vatan (Kuzey Kafkasya) halen bağımsız bulunmadığından yeteri şekilde yapılamamakta, meydana çıkarılan bazı gerçekler de politik sebeplerle uygarlık dünyasına açıklanamamaktadır.

Bizim üzerinde durduğumuz ve ön plâna aldığımız husus ise folklördür. Şu anda Kuzey Kafkasya folklörü bakımından Türkiye bir hazinedir. Dünyanın hiç bir yerinde, hattâ bizzat Kuzey Kafkasyada bile Türkiye'deki materyalleri elde etmeğe imkân yoktur. Geçen yaz Adapazarı ve Düzce'nin içinde ve köylerinde yaptığımız kısa araştırmalarda bu gerçeği bir kere daha öğrendik. Bu incelemelerimiz sonucunda henüz hayatta olan büyüklerimiz arasında tarihimizin aydınlanması, bilinmeyen birçok hususların ortaya çıkarılmasında çok önemli ve dikkate değer bilgi ve materyallere sahip olanların bulunduğunu müşahade ettik. Bunların bir kısmının Çerkesçesini teyp bantlarına aldık, bir kısmının da Çerkesçesiyle birlikte Türkçeye çevirisini yaptık. Bu arada şu acı gerçeği de öğrendik; Kuzey Kafkasya kültürü bakımından kıymetli bilgilere sahip bazı büyüklerimiz maalesef kendilerinde bulunan pekçok kıymetli bilgilerle birlikte ebediyete intikal etmişlerdir. Bu kimseler yalnız kendilerinin bildiği birçok şeyi (Şarkı, ağıt, destan vs.)

HAMZAT'IN ŞARKISI

Yazan : İ. A

Gün ne kadar sıcak, yalnız kılıçlarımız gölgeliyor bizi,
 Sis ne kadar yoğun, gece o kadar karanlık ki,
 Yalnız tüfeklerimizden çıkan alev aydınlatıyor bizi.
 Engin, mavi gökte bekliyor melekler dizi, dizi
 Ey vatana doğru uçan kuşlar! Kardeşlerimize iletin son selâmımızı,
 Söyleyin onlara yalnız uçurumlar tutacak matemimizi.
 Yalnız uluyan kurtlar okuyacak cenaze şarkımızı,
 Öldük kâfir topraklarında, bırakmadık elden kılıcımızı,
 Kör edecek yarlar gözlerimizi, kurtlar parçalayacak cesedimizi.
 Kınamayacak yurttaşlarımız, rahmetle anacak hepimizi,
 Ağlamak istese de bacılarımız, yok ki; bulamayacak mezarımızı!..

Not : Bu şiir Kuzey Kafkasyalı yazar Ahmet Çalıkati'nin aynı ismi taşıyan hikâyesi ilham alınarak yazılmıştır. Bu hikâye için bak: «KAFKASYA DAĞLILARI» Haziran 1933 No: 40 Warşova.

çeşitli imkânsızlıklar, önemsememek, sebebiyle geride bırakıp, dolayısıyla bunlardan başkalarının faydalanmalarına istemiyerke engel olmuşlardır.

Biz önümüzdeki günlerde bu yoldaki çalışmalarımıza devam edecek, bu amaçla da yurdumuzun çeşitli bölgelerinde araştırmalarda bulunacağız. Bu çalışmalarımızın verimli olması için de Anadolunun çeşitli bölgelerinde bulunan hemşerilerimizden önemli ricalarını var. Bizim bu yoldaki çalışmalarımızı duyan bütün hemşehrilerimizden aşağıdaki hususlarda bizlere yardımcı olmalarını istiyoruz:

1 — Bilhassa gün geçtikçe kıymeti artan ve birçok yabancı ülkelerde, hattâ Kuzey Kafkasyada bile aranan NART EFSANELERİNE ait yazılı ve sözlü belgelerin bize intikal ettirilmesi. Bu efsaneler hakkında eskiden yazılmış bazı yazılı vesikalar olabileceği gibi bilhassa bugün yaşlı kimselerin bir şiir halinde okudukları şeyler. (NART SAVSRİKO, NART ŞEBATNEKO, NART VEZERMES, NART SETANAY vs.)

2 — Bunların dışında her türlü (Gibze, Vered) kahramanlık destanları, şiirler, hikâyeler ve atasözleri.

Yakın ilgilerinizi beklemekteyiz.

ЧЕРКЕС

İsraildeki Kuzey Kafkasyahlılar Kfar-Kama köyünde her ay olmak üzere bir dergi yayınlamaya başlamışlardır. Dergi «ÇERKES» ismini taşımakta ve bugünkü Kuzey Kafkasyada kullanılmakta olan Kril alfabesiyle ve hem Çerkesçe, hem de İsrail diliyle yayınlanmaktadır.

(Çerkes) dergisinin Ekim 1965 sayısında Türkiye'deki ve dolayısıyla Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği ile dergimiz yayın müdürü İzzet Aydemir hakkında iki yazı ve fotoğraflar yayınlanmıştır.

Yukarıdaki resim derginin Ekim 1965 sayısının kapak resmidir.

BORAZ VE GOŞMAFA

Yazan : Kadir İ. NATHO

İki haftadanberi haberciler dörtlü, köy, köy dolaşıyorlardı. Ellerinde matem flamaları olduğu halde her gittikleri yere götürdükleri haber şuydu: «Millî kahraman YİĞİT BORAZ odasına kapandı. O artık ölümün eşiğinde!» Mevsim sonbahardı. Yapraklarını dökmüş ağaçlar ve otlar sabahın serinliğinde çiğle ıslanmıştı. Tabiat sessiz ve yalnızlık içerisindeydi. Çıplak ağaçlarda yaprakların yerini çiğ damlaları almıştı. Biraz sonra da kurşuni gök ağlamağa başladı. Bütün tabiat kederliydi...

Fakat bu uğursuz haberin Kafkasyalıların kalbinde açtığı yara daha derindi ve gittikçe de derinleşmekteydi.

Kötü haberin yayılışının ondördüncü gününde kahramanın ölümle mücadeleye giriştiğini kulübenin çevresi büyük bir kalabalık tarafından sarılmıştı. Hava soğuk ve rüzgârlıydı, çok sıkı giyinmeden soğuğa dayanmaya imkân yoktu. Buna rağmen bir heykel gibi yerine çakılmış kalabalığın endişeli bakışları BORAZ'ın kapısından ayrılmıyordu. Birçokları bir haftadanberi ısrar ve inatla yerlerinden ayrılmıyor, ayrıca kalabalığa at ve arabalarıyla yeni gelmekte olanların katıldığı görülmüyordu. Bunlar çeşitli kabilelere bağlı kimselerdi. Hiç kimsenin bir teşebbüste bulunmağa cesareti yoktu. Bir an kalabalık arasından etrafını yarararak ilerleyen yaşlı bir kadın göze çarptı. Ağır, ağır bastonuna dayanarak BORAZ'ın kitli kapısına erişti.

— Yiğit BORAZ! Benim adım GOŞMAFA'dır! Annen sayılacak kadar yaşlıyım! Buraya seninle konuşmaya geldim! Eğer sen de birazcık insaf varsa bu yaşlı kadını buradan üzgün döndürmezsin! Hatramtuk'lu ihtiyar GOŞMAFA'nın senden ricasıdır bu!

Bunun üzerine BORAZ'ın sesi duyuldu:

— Ne istiyorsun benden GOŞMAFA?!

Sesi duyan kalabalığın yüzü gülmüştü. Herkes birbirine «bizim günlerdir başaramadığımızı ihtiyar kadın başardı» diye fısıldaşıyordu.

İhtiyar kadınla BORAZ'ın konuşması devam ediyordu. Goşmafa:

— Bana derdini anlat YİĞİTİM! Ben de sana benimkini anlatayım. Diyerek beklemeğe başladı.

— Eğer sen bir Şövalye isen ne yapman gerektiğini çok iyi bilirsin. İstersen bildiğin gibi hareket et! Bir an seni seven, günlerdenberi burada bekleyen şu halkına bak! İyi düşünürsen fikrini değiştirmen gerekir. Hiç olmazsa derdini söyle!

— Hayır! Teklifinizi kabul edemem nineceğim! Biliyorum onlar beni sayarlar Eger öyle olmasaydı şu anda burada bulunmazlardı. Artık hayatın bana yük olduğunu inanıyorum. Böyle oluncada ölümü yaşamaya tercih ederim. Boşyere bekleşip üzülüyorsunuz. Benden birşey yapmamı beklemeyin, hepiniz gidin ve beni yalnız bırakın! Ben ne yapacağımı çok iyi biliyorum! Felaketime sebep olan tanrı kahredesi vücudumu yavaş, yavaş mahvedeceğim!

— Bu senin gibi bir Çerkesin ruhu değildir! diye bağırdı Goşmafa.

— İçindeki şeytanın sesidir, YİĞİT BORAZ! Görüyorum ki hiç bir şeye önem vermiyorsun. Adeta herşeye boş vermişsin. Biraz utan! İnsan geleneklerini ayak altına almaz!

Goşmafa yağın yağmur altında bastonuna dayanarak olduğu yerde direniyor ve konuşmaya devam ediyordu:

— Zannediyormusun ki derdin büyüktür. Hey gidi hey! Ben de sana söylüyorum ki yanılıyorsun! Bu kadar insan günlerdenberi burada bekliyor ve daha da bekliyecekler! Bilmem ki bize acı, çektirmekten haz mı duyuyorsun?

— Sus, ihtiyar kadın! Sen kendi işine bak! Yeter artık!

— Şimdiye kadar kimse senin gibi davranmadı. Hareketlerinin anlamını bilseydin böyle yapmazdın. Sana bir atalar sözümüzü hatırlatmak isterim: «Bir kadının hatırı için ödünç alındığı bilinen bir at bile çalmır.» Bu sözü evvelce hiç duydun mu YİĞİT BORAZ?

O, üzgün ve alçak bir sesle karşılık verdi:

— Evet, birkaç kere duymuştum.

— Cesur adam, kahraman şövalye! Üzgünsün ve acı konuşuyorsun. Senin kalbin herkesi gücendirecek kadar zayıf mıydı? Bunlar senin soydaşların değil mi?

— Hayır, o kadar da değil Goşmafa! Ben kimsenin üzülmesini istemem. Mazim kim olduğumu gösterecek kadar temizdir. Bütün hayatımı halkımın hürriyet ve mutluluğu yoluna harcadım... Bunun ispatı da işte şu anda bana karşı gösterdikleri saygıdır. Fakat herşey bitti. Artık onlara layık olmadığımı görüyorsunuz. Son arzum artık onlara layık olmayan hayatıma son vermektir.

— Yiğit BORAZ! Bir insan çok akıllı olabilir... Ama iki kafanın da daha akıllı olacak bir gerçektir. Ben 300 mil uzaktan geldim. Yaşım yüz'tün üstünde. Benimle böyle kapı arkasından konuşamazsın. Pekçok savaşlar, baskınlar gördüm. Esir olarak yabancı ellere götürüldüm. Bunların çoğunun anılarını hâlâ üzerimde taşımaktayım. Bunlar arasında tahmin edemeyeceğin derecede kötülere var. Bunları hatırlamak bile bana büyük bir üzüntü veriyor. BORAZ lütfen aç şu kapıyı! Fakir halkını daha fazla bekletme, zavallılar neredeyse soğuktan donacaklar! Sen teksin ama onlar yüzlerce...! Kapı arkasındaki sürgü kımıldadı ve açılan kapıdan Boraz'ın ağır, ağır ve yorgun adımlarla ilerlediği, ihtiyarın önünde eğilerek özür dilediği görüldü. Geniş omuzlu iri bir adamdı. Bir anda Goşmafa'ya iri kollarıyla sarıldı ve onu kucaklayarak içeri aldı. Kapı tekrar kapandı ve şimdi ikisi odada yalnızdılar...

Goşmafa :

— Beni kırmadığı için teşekkür ederim. Dedi. Bitkindim, tam zamanında

dileğimi yerine getirdin. Sağ ol yavrum! Ayakta durma, yanıma otur. Seni buka-
dar üzen olayın ne olduğunu anlat bana yığidim!

— Tabii! Eğer istersen anlatmamda hiç mahzur görmem. Diyerek Boraz bir
tahta sandalyeyi çekerek Goşmafa'nın karşısına oturdu.

«Aziz Goşmafa! Oğlum yirmi yaşına geldiği zaman gütyük bir adam olması,
bunu için de isim yapması düşüncesiyle ona bir şans tanımam gerekiyordu. Ge-
leneklerimiz gereğince artık maceralı hayatımı ona bırakmıştım. Bildiğiniz gibi
Ruslarla savaşımız devam ediyordu. Onların orduları köylerimizi yakıp yıkıyor,
halkını esir ediyorlardı. Bunlara karşı koyacak cesur bir lidere ihtiyaç vardı.
Oğlumun ençok yapmak istediği şey de buydu. Halkının istediği gibi bir kahra-
man olmak amacıyla birgün atını eğerledi, silâhlarını kuşandı ve çalışmalarına
başladı.

«Fakat Rus kalelerine karşı yapılan saldırılar ve savaşlarla geçen yüklü bir
hayattan sonra benim sakın hayata uymam mümkün değildi. Oturduğum yerde
sıkılıyor, birşeyler yapmak istiyordum. Huzursuzdum, ne yapacağımı, nereye gi-
deceğimi bilmiyordum. Adeta hayat bana yük olmuştu. Düşünüp, taşındım netice-
de bir değişiklik olur düşüncesiyle yeniden bir kere daha evlenmeğe karar ver-
dim. Bu evliliğin içimdeki boşluğu dolduracağını sanıyordum.

Düşüncelerimi karım SURAT'a da açtım. Hiç itiraz etmedi, yalnız merak
ettiği şey ikinci karımın kim olacağıydı. Ona prenses OUDİNA'dan bahsettim.

«Karım prenses Oudina'nın bana göre çok genç olduğunu, saygı değer, fakat
kurnaz olduğunu, başımıza buyruk olacağından korktuğunu söyledi.

«Ben de bunda haklı olduğunu, fakat gereğini düşündüğümünden endişe etme-
mesini söyledim ve ikinci defa evlendim.

«Yeni prenses için yeni bir ev yaptırdım, her iki eşimde hayatlarından hoş-
nuttular. Kendimi zinde ve genç hissettiğim zamanlarda OUDİNA'nın yanında;
yorgun ve tüzüntülü zamanlarımda da ilk eşimin yanında kalıyordum. Böylece
iki yıl geçti. Her iki eşimde beni seviyor ve mutluluk içerisinde yaşıyorduk. Ben
de oldukça gençleşmiş ve hayata bağlanmıştım.

«Ama herşey değişiyor ve yeni durumlar doğuyordu. Zamanla sevgilim
Oudina'nın bana değilde şöhretime aşık olduğunu öğrendim. O, beni tekrar genç
ve macera peşinde koşan biri olarak görmek istiyor ve bunda ısrar ediyordu.
Hiç olmazsa diyordu benim hatırım için eski şöhretine bir kahramanlık ör-
neği kat!

«Ben de Oudina'm için birşey yapmayı çok istiyordum. Bu ısrarlar beni
kamçılardı ve geleneklerimizi çiğniyerek harekete geçtim. Halkım ise oğlumla ya-
rışa çıktığını zannedeceklerdi. Üzülerek bunu Surat'a açtım. O ise buna itiraz
ederek ihtiyarlık çağında böyle bir çılgınlığa kalkmamamı tavsiye etti.

«Surat doğru düşünüyordu, ama ben de Oudina'ya karşı eski BORAZ oldu-
ğumu ispat etmek zorunluğundaydım. Daha fazla beklemiyerek atımı eğerledim,
silâhımı kuşandım ve eski maceralı hayatıma atıldım. Ama tek başıma, yalnız
ne yapabiliirdim ki? Bir gece yürüyüşünde Rus sınırını aştım. Kendi kendime (iş-
te insanın cesareti böyle anlarda belli olur, çünkü artık düşman torağında ilerli-
yorum) diyordum. Her an düşmanla karşılaşıp ona saldırmam mümkündü ve

ben bunu çok istiyordum. Kafamdaki düşüncem; Don üzerindeki Tumtarakan kalinesine girmek, kale komutanı prens Tumtarakanı öldürüp kılıcını karım Oudina'ya hediye etmekti...

«Bir gece vakti kale yakınındayken yüz kadar atlının üzerime doğru geldiğini gördüm. Cesaretimi deneminin tam zamanıydı. Rusça:

— Dur, yoksa geberirsin! dedim.

«Zırhlara bürünmüş süvarilerin komutanı bir el işaretiyle adamlarımı durdurdu.

— Yalnız şövalye, bu ne cesaret? Yiğit olmalısın, yoksa Yüz atlıya karşı koymak cesaretini gösteremezsin! Seninle vuruşmak benim için şerefdir. Senin gibi bir yiğitle karşılaşmak bana ilk defa kısmet oluyor! Nekadar sevdiğimi tahmin edemezsin!

«Ve kılıcını çekerek üzerime saldırdı. Atımı yana çekerek saldırıdan kurtuldum ve kılıcıma sarılarak karşı hücumla geçtim. Karşılıklı kılıç duellosuna giriştik. Bu ara Rusça birbirimize tahkir edici sözler söylüyorduk. Askerlerden de bir hayli uzaklaşmıştık. Askerlerin komutanlarına çok güven bir halleri vardı ki bizimle adeta ilgilenmiyorlardı. Böylece bir saat kadar cenkleştik. Bu arada kılıcım elimden düşmüş, yere atılarak kamama sarılmıştı. Hasmımı attan al aşağı ettim, üstüne çullandım. Fakat o tahminimden daha kuvvetliydi. Kolumu iki yerinden bıçakladı ve ben de can acısıyla onu kalbinden bıçakladım. Ölmüştü!.. Atıma atlayıp kaçmadan önce bu zorlu yiğidi yakından görmek istedim. Başındaki miğferi çekip aldım, o benim oğlumdu!.. Heyhat ne büyük bir günah! Birden gözlerim karardı, dünya bana zindan olmuştu. Ancak bir süre sonra kendime gelebildim. Ama iş işten geçmişti. Talihsiz yavrumu kucaklayarak atıma bindim ve onu köyüme getirdim. Şu anda koruluktaki meşe ağacının altında yatıyor. İşte muhterem Goşmafa şimdi anlıyorum ki nekadar aptalmışım. Genç bir kızla evlenmek ve onun sözüyle maceraya atılacak kadar aptal... Dahası da var... Sevgili karım Surat'ı dinlemeyip öz oğlumun öldürecek kadar aptalmışım. İşte bütün bunlar sebebiyle kahrolası vücudumu ve ona canlılık veren ruhumu yok etmek benim boynumun borcudur...»

— Hikâyeniz cidden acıklı ve enteresan kahraman Boraz. Alaah size sabır versin. Boraz teşekkür ederek Goşmafanın da anlatması ricasında bulundu. O da:

— Peki cesur Boraz, anlatayım diyerek konuya girdi.

«Ta çocukluğumdanberi köyümüze yapılan pekçok Rus baskınlarıyla karşılaştım. Evlendikten sonra ve ilk oğlum yedi aylıkken Ruslar köyümüzü bir kere daha bastılar. Onlara karşı kahramanca direndik ama sayıca çok üstündüler. Çoğumuzu öldürdü, evlerimizi yakıp, yıktı, çarpışma gücü tükenenler de bir yolunu bulup ormana kaçtık. Birden köyde unuttuğum yavrum aklıma geldi, köye döndük. Yanan evlerimizin dumanları hala tütmekte, köy meydanında yaralılar inlemekteydi. Sağ olarak ele geçirilen erkek ve genç kızlarımız da Ruslar tarafından esir olarak birlikte götürülmüşlerdi. Ben telaşla ve büyük bir endişeyle çocuğumu arıyordum. Nihayet onu bulmuştum. Sırtından bahçenin çitinin kazığına geçirilmişti... Zavallı yavrum baygın, fakat hala canlıydı. Onu büyük bir şefkâtle kucaklayıp kazıktan kurtardım, bu sırada babasıda yetişmişti. Bu türlü olaylara o devirlerde sık sık, raslamak mümkündü. Onun yaşayacağını tahmin etmiyorduk ama tanrının inayetiyle iyi bir bakım sonucunda yavrum iyileşmişti. Fakat sırtındaki derin yara izi belirli bir şekilde kalmıştı. O büyüdü ve sağlığını kazandı, benim de iki kızım daha olmuştu. Azgın Rus sürülerinin saldırıları bir türlü bitmiyordu. Günün birinde köyümüz yeniden sarıldı. Boğuşma yine çok kanlı oldu. Öldürdük ve öldürüldük. Kadın ve çocuklarımızın da katıldığı savaş-

ta köyün bütün erkekleri gibi kocam da öldürülmüştü. Bir çok insan arasında ben de esir edilerek götürüldüm. Bu sırada geride bıraktığım çocuklarımdan oğlum yedi, kızlarım da beş ve üç yaşlarındaydılar. Onları bir daha göremedim.

Rusyada beni bir Rus asiline sattılar. Zengin, çok zengin, dürüst ve iyi bir insandı. Yanında on sene kaldım, kendisine sadakatla hizmet ettim. Çektiğim acıları biliyor bana acıyordu. Birgün yanına çağırarak çiftliğinden getirttiği hizmetkârıyla beni tanıştırdı. O da benim gibi bir Çerkesti. Dilini pekaz biliyor, geleneklerimizden habersizdi. İyi bir insan olduğu halinden belliydi ve beyin arzusu üzerine ikimiz hayatımızı birleştirdik. İkimiz de Rusça anlaşıyorduk. Ama zamanla ona dilimizi ve geleneklerimizi öğretmeği başardım. Yıllar sonra üç çocuğumuz oldu. Bir ara kocam hastalandı. Durumu ağırlaşmış kendine bakamıyacak hale düşmüştü. geleneklerimize uymamakla beraber onun kirlenen vücudunu yıkamam gerekiyordu ve ona bunu kabul ettirdim. Gömleğini çıkarınca beynimden vurulmuşa döndüm. Çünkü sırtındaki büyük yara izinden onun oğlum olduğunu anlamakta geçikmedim. Fakat iyice emin olmak için kendisini sorguya çektim. Ruslar tarafından ve yedi yaşındayken kazığa çakıldığını anlattı. İyi oluncaya kadar ona birşey söylemedim. İyi olduktan sonra gözyaşlarımla gerçeği anlattım. Ana oğul, şimdiki halimizle karı, koca, tanrının bize reva gördüğü bu durum karşısında karşılıklı ağlaştık. O andan itibaren karı koca gibi yaşamamıza imkân olmadığına karar vererek çocuklarımızı da yanımıza alarak köyümüze dönmek çarelerini aramaya başladık. Rusça iyi bildiğimizden bu bizim için pek güç olmadı. Köyümüze dönünce Şogen (1) e durumumuzu anlattık. Onun bize ilk sorduğu şey şu oldu:

— Çocuklarınız bu durumu biliyor mu?

— Hayır! dedik.

Bu durumu bizden başka kimsenin de bilmediğini öğrendikten sonra o uzun, uzun düşündü ve:

— Artık yapılacak hiçbirşey yoktur. Karı koca hayatınız sona erecek ama birlikte yaşamaya devam edeceksiniz. Çocuklarınızı büyütün, çünkü onların sahibi tanrıdır. Olan olmuştur, mazi; mazidir... Çocuklarımız sizi gerçek ana ve babaları olarak bilmelidirler, tanrı sizi affetsin... Söyliyeceklerim bu kadar, şimdi gidiniz bir daha bilmeyerek de olsa günah işlememeğe çalışınız, mazinizin acısıyla hayatın ne olduğunu daha iyi anlarsınız.

İşte benim hayat hikâyemde bu yiğit BORAZ! İnanmazsan gel birisi kocam olan çocuklarımı sana göstereyim. Yok yine de inanmazsan Şogen'e sorarak gerçeği öğrenebilirsin, o herşeyi çok iyi biliyor.

Boraz :

— Evet Şogen haklıdır, hiçbir hata, hiçbir ceza insanı hayatın sorumluluklarından alıkoymamalıdır. Yaşadığımız sürece herşeye katlanarak toplumdaki görevlerimizi yerine getirmeliyiz.

Ve Boraz göz yaşlarını gizlemeğe çalıştı.

Yağmur hala yağıyordu... Boraz ve Goşmafa kulübeden dışarı çıktılar. Kala-balık onları sevinç gösterileriyle karşıladı. Boraz:

— Goşmafa, gel benim misafirimsiz! Ondan sonra da bizzat ben seni evine götürüp ailenle tanışacağım.

(1) ŞOGEN : İslamiyet ve hristiyanlıktan evvel putpereslik devrinde Kuzey Kafkasyada dini liderlere verilen isim.

NOT : Tumtarakan kalesi, Tumtarakan limanı yanındadır. Bu şehir Tumtarakan prensliğinin merkezi idi. Bu prensliğin sınırları Don nehrine kadar dayanır ve Kuzey Kafkasya ile komşuydu.

Tarih 19/8/1965 gün perşembe, hanımlı erkekli bazı arkadaşlar kıymetli bir hemşeri hanımın evinde verilen çayda toplanmıştık. Toplantı da bir milli kültür gezintisi konusu görüşülmekte ve çerkes köylerinde bulunabilecek tarih, dil, müzik bilimleri, şarkı ve kasideleri bandeda almak düşünülmüştü. Daha evvel toplananların da provası yapılıyor. titizlikle çalışılıyordu. Toplantıda dört üniversite mezunu kültürlü hanım, üçte doktor vardı. Hepsi de bir kaç dil bilir.

Araştırmalar, incelemeler, çeşitli evrak hazinelerinden, ambarlarda balunan arşivlerden değil, canlı insanlardan alınacak, değerlendirilecek canlı bilgilerdi. Aramızda olanlardan biri de Yıldız Okyay TlifiJ. O da ateşli milliyetçilerden biri. Senelerdir yüreğini kapsayan, boğazını boğan milli sevgi ile bağlandığı Kuzey Kafkasın istiklâl aşkı gözlerinde ıstırap değil, yaşama umudunun verdiği ışıklar vardı. İki gün sonra da gideceklerdi. Yıldızla Amerikalı Dr. Cevad İdris Tsey (çerkes)in bulunduğu bu heyete LAHEY üniversitesi Kafkas kürsüsü asistanı Dr. SMİTT te yine incelemede bulunmak üzere eşitle katılmış ve 21/8/1965 günü sabahı Eskişehirde birlikte hareket etmişlerdi. Oradan da iç Anadoluya gideceklerdi.

28/8/1965 akşam telefon çaldı. Yıldız ile Holandalı Dr. Smitt'in bir gece evvel saat 23.30 da Eskişehir yakınlarında trafik kazasında öldükleri diğer yaralıların koma halinde Eskişehir devlet hastahanesine kaldırıldıkları felâket haberini Ylıdızın babası Muslihittin bey veriyordu. Bu ani haberin üzüntüsü içinde bocalarken Yıldızın naşınının, yarın öğleden sonra Kabataşa geleceğini de bildiriyordu. Kelimeler teker teker ve fasıllı hafif bir sesle söyleniyordu. Belli ki baba, baba şefkati, sevgisi ile büyük ızdırıp ve üzüntü içinde idi. Kolay değildi. Melek ruhlu, eşsiz kızımız hayattan uzaklaşmış, göçmüş gitmişti. Bilgi ve ilim uğrunda ebedi-

yete göç... Ne fena, ne elim tali. Umulmayan ve istemeyen âkibet.

Ertesi günü araba vapurundan alınan tabutu sevenleri arasında Şişli camine götürülüyordu. Getirenlerle karşıyanlar konuşamıyorlar, birbirlerine hazin hazin bakıyorlar, gözler yaşlı, başlar eğik, herkes düşüncede ve üzgün. Hayatını tatamamış genç, talihsiz bu faziletli kızın tabutu cami önünde yine babasının ve sevenlerinin elleri üstünde arabadan indiriliyor, iki gün sonra yapılacak dini merasim için caminin soğuk hava odasına konuyor, anne ve bir kısım akrabası cami dışında arabalar içinde nefesleri tutuk, hıçkırık ve yaşlı gözler içinde... İç çekmeleri ne kadar hazin ve acı idi. bunların.

Yıldız TlifiJ; iyi ahlâklı, sağlam karakterli, temiz kalpli, mazbut, olgun, sâkin, vakur, sevimli, milliyetçi, adı gibi kızlarımızın yıldızı idi. Daima zevkli ve sade bir elbise giyer. Arabalarını bazan babası, bazan da kendisi kullanır, öğretmen oldukları okulara giderler, akşamları buluşup Büyükderedeki evlerine dönerlerdi. Birbirlerine pak bağlı bir aile.

Yıldız, İstanbul Bebek Amerikan kız kolejinden mezun olmuş, kültürlü, ve sinemalarda, maçlarda vakit geçiren yeni kuşağın (neslini) aksine zamanlarını İngilizce dilinde olan ansiklopedik eserleri, edebiyatı takip eder bunla beraber Çerkes tarihine ait eserlerle meşgul olurdu. Bu bakımdan Çerkeslerle ilgili Kafkas konusunda hiç bir eseri kaçırmamak istemez, okur, notlar alırdı. İngiltere ve Amerika ile sık sık muhabere ederdi. Okuduğu bu kitaplarla kitaplığını zenginleştirdi. Hayatı, yaşayışı hep obejektif yönlerden izler, izlediği millî tarihi sırf menfaat için dayanıksız tahrif edenlere üzülür, tiksindir, nefret ederdi. Yıldız ince sanatlar meraklısıydı. Çerkes kadınlarının eski dikiş, nakış işlerini tezkip eder, bu hususta kitaplara ve resimlere başvurduğu pek severdi. İstanbul güzel sanatlar Akademisinde profesör olan ve akademi-deki salonda resmi asılı bulunan Avni Tlifij de bu aileden değil mi idi? Nede olsa kan çeker.

Yıldız Tlifiji İstanbul sahaflar çarşısı da iyi tanır, Kitapçılar, Kafkasya ve Çerkesler ile ilgisi olsun olmasın yüzlerce

tarih kitabını bir tarafa ayırıp onun gelmesini beklerler, uğradığında onları tedkik eder durur, işine geleni satın alırdı. Baba evinde yediği içtiği için öğretmenlikten aldığı aylıklarını hep bu kitap konusuna sarfeder, okur ve araştırırdı. Epeyce etüdüleri vardı bu konularda.

Genç Tlifij; hayatın güzelliğini, yaşayışın çekici mutluluğunu sevmez, eğlenceli vakıtlar geçirmesini istemez değildi. Fakat onları daha ziyade geri plânlara bırakmıştı. İşte yine bu ilmi araştırmalar için gittiği Orta Anadolu seyahatinden dönerken 27.8.1965 te saat 23.30 da kötü tâli eseri olarak trafik kazasında hayata gözlerini yummuş ve bütün sevdiklerini derin üzüntülere sokmuştu. İstanbulla getirilen cenazesi de akrabalarının, dostlarının, hemşerilerinin ve başta üyesi bulunduğu İstanbul Kafkas Kültür Derneğinin idare kurul ve bir çok üyelerinin bulunduğu bol çelenkli güzel ve kendisine lâ-yık bir törenle Şişli camiinden alınıp götürüldüğü Rumelihisarı mezarlığına defnedilmişti.

İlim kurbanı; Bize düşen seni daima iyi anma, sevgi ve bağlılık ile Tanrıdan rahmettir.

Ü Z Ü N T Ü

Hemşerilerimizden Hakim namzedi Duran Dinçer ile Amerikalı Çerkes D. Cevat İdris Tsey'in 27/8/1965 tarihinde Ankara-Eskişehir yolunda bir trafik kazası neticesi yaralandıklarını ve Eskişehir Devlet Hastahanesine kaldırıldıklarını teessürle duyurduk. Kendilerine acil şifalar dileriz. Geçmiş olsun.

AHMET FETGERİ AŞENİ RAHATSIZ

Kıymetli hemşerilerimizden Ahmet Fetgeri Aşeni'nin hastalandığını ve Kasımpaşa deniz hastahanesine kaldırıldığını üzüntüyle öğrendik. Kıymetli hemşerimiz Beşiktaş Jimnastik kulübünün kurucularından olup ayrıca 1922-1938 yılları arasında tam 16 sene güreş federasyonu başkanlığı yapmıştır. Halen 78 yaşında olan kıymetli hemşerimize acil şifalar dileriz.

AMERİKA MEKTUBU :

ARKADAŞIMIZ KADİR İ. NATHO NEWYORK'TAN BİLDİRİYOR

«AMERİKADA DÜZENLENEN KARKASYALILAR GECESİ»

«13.Kasım.1965, Amerikadaki Kafkas Derneği Paterson, da PLAZA HALL'de bir karkas balosu düzenledi.

Başta Amerikalı misafirler olduğu halde bütün Kafkasyalılar, Rus mahkûmu milletlerin teşkil ettiği 500'ü aşkın bir topluluk gecede hazır bulundular. Kuzey Kafkasyalıları teşkil eden Adıgeler, Çeçenler, Dağıstanlılar, İnguşlar, Karaçaylılar, Kalmık ve Kumuklar, Osetinler; Diğer Kafkasyalı milletlerden Gürcistanlılar, Azerbaycanlılar; Tatar, Tajik, Türkistanlılar; Alman ve Ukraynalılar gecenin davetlileri arasındaydılar. Hepsi de aileleriyle guruplar teşkil etmişler, Milli Kafkas kıyafetlerini giymişlerdi. Masaların etrafında toplanan davetliler için bu geceye mahsus olmak üzere evlerde yapılan milli Kafkas yemekleri masalarda yer almıştı.

Gecede Amerikan orkestrası çeşitli danslar çalmış sıra milli oyunlara gelmişti.

Önce Taymaz ve oğulları Çerkes milli kıyafetleriyle göründüler. Şamil, Lezginka ve Kabardinka oyunları büyük bir maharetle oynandı.

Daha sonra Koble'nin mandalini Kafkas havalarını çaldı. Batırbey ve Salâmet İslâmiyeyi, Zafas ve hanımı Mariya İzumrud'u ve Karaçaylı Hasan ve Fatima da Lezginka ile bir Zafako oynadılar. Bu oyunların hepsi milli Çerkes kıyafetleriyle icra olundu.

Bu neşeli ve her bakımdan faydalı olan gece sabahın saat 3'ne kadar devam etti.

Denebilirki bu gece Amerikadaki Kafkasyalıların şimdiye kadar düzenledikleri muhteşem gecelerden birisi olmuştur.

Amerikadaki Kafkaslıları ve diğer Esir milletleri birbirine yakınlaştıracak olan bu gibi gecelerin ilerde de düzenleneceği muhakkaktır.»

Dergimiz bu gibi birleştirici tertipleri organize eden hemşerileri tebrik eder.

ÇEÇEN - İNGUŞ'LARA LENİN NİŞANI VERİLDİ

Moskovada yayınlanan Pravda gazetesinin bildirdiğine göre Kuzey Kafkasyada yaşayan Çeçen-İnguş'lara ekonomik alandaki çalışmalarında gösterdikleri başarıdan dolayı Lenin nişanı verilmiştir.

Bilindiği gibi Kuzey-Kafkasyalı Çeçen-İnguşlar Stalin devrinde hükümete ve rejime karşı gelmek suçuyla toplu halde sürgüne gönderilip bilâhère itibarları iade edilerek yurtlarına dönmüşlerdi.

DERNEKLERİMİZDEN HABERLER

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği yönetim kurulu 26.Kasım 1965 tarihinde Kafkas Düşün salonunda üyeleriyle bir tanışma toplantısı düzenlemiştir.

Yöneticiler yaptıkları konuşmalarda programlarını açıklamışlar ve bilhassa derneğin büyük ihtiyacı olan bir lokal temini üzerinde mesai sarfedeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bu seneki Kafkas Gecesinin Şubat 1966 da yapılacağıda üyelere duyurulmuştur.

GENEL KURUL TOPLANTISI

İstanbul (Türkiye Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği) mü-tat senelik kongresini 31.X.1965 pazar günü İstanbulda yapmış, kongre Başkanlığına seçilen Dr. Vasfı Gûsar'ın açısı ile idare heyetinin faaliyet raporu okunmuş, bütçe ve Blânçosu belirtilmiş, eski idare heyeti ib-râ edilerek yeni idare heyetinin seçimine geçirilmiştir.

Yapılan seçim sonunda Cahit Çaka (emekli general), Naci Karaca (avukat), Hayri Öрге (emekli albay), Bankacı Orhan Özbek (Doçen) Nebahat Sevig, Yılmaz Lu, Fazilet Gorbon, Ali Nahabaş, Mehmet Emin yılmaz, Osman Çelik (Hakhurat), Yasin Çelikkıran idare heyetine seçilmişlerdir.

Murakabaya: Ömer Yağan, İsmet Haratuka, Yılmaz Özgür,

Haysiyet divanına: Dr. Vasfı Gûsar, Feyzuttın Karaçay, Mahmut Marşan seçilmişlerdir.

Yeni kurulu tebrik eder, başarılar dileriz.

PEK YERİNDE BİR İLGİ

Lahey (Holanda) Üniversitesi Kafkas kürsüsü öğretim yardımcı-larından Mr. Smitt'in Çerkesoloji konusunda tedkikat yapmak üzere gittiği (Uzun yayla)dan dönüşünde 27.Ağustos.1965 tarihinde Eskişehir yakınında geçirdiği trafik kazasında hayata gözlerini kapaması üzüntüsü içinde bulunan İstanbul Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği; güzel bir çelenk hazırlanarak Laheyde bulunan ailesine sunulması hususu Lahey de gerekli yere telefonla bildirilmiş ve parası ödenmiş, ailesinden teşekkür cevabı alınmış olduğu öğrenilmiştir. Derneğin bu üstün ilgi ve asil hareketinden ötürü idare heyetini tebrik eder, amaçlarında başarılar dileriz.

DÜZCEDE KAFKAS GECESİ

Düzce Kafkas Yardımlaşma Derneğinin Düzce Belediye Park Gazinosunda düzenlediği (Kafkas Balosu) çok kalabalık bir seyirci huzurunda 7.8.1965 tarihinde yapılmıştır. Gecede çeşitli Kafkas milli oyunları oynanmış ve folklor ekibinin başarısı büyük olmuştur. Tebrik ederiz.

DÜZCEDE KAFKAS YARDIMLAŞMA DERNEĞİ GENEL KURUL TOPLANTISI

Düzce Kafkas Yardımlaşma Derneğinin yıllık genel kurul toplantısı 29.Ağustos.1965 tarihinde yapılmış ve yeni yönetim kuruluna aşağıdaki zevat seçilmişlerdir:

Harun Alpay (Başkan) Bedrettin Tuncel, Servet Taş, Muhsin Vural, İzzet Savkâr, Nejdet Aksoy ve Şemseddin Yıldırım.

Dergimiz yeni yönetim kuruluna çalışmalarında başarılar diler.

ESKİŞEHİRDE DÜZENLENEN GECE

Düzce Kafkas Yardımlaşma Derneği 18.Eylül.1965 Tarihinde Eskişehirde bir gece düzenlenmiştir. Gecede Kafkas milli oyunları oynanmış ve Folklor ekibinin gösterileri seyircilerin takdirini kazanmıştır.

BURSA'DA KAFKAS GECESİ

Bursa'da oturan hemşerilerimizin kurdukları Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği yararına 20/Kasım/1965 cumartesi günü akşam Bursada tertipledikleri ve İstanbul Türkiye Kafkas Kültür ve Yardımlaşma derneğiyle folklor ekibinin katıldığı KAFKAS GECESİ pek güzel geçmiş, Bursaya yeni bir çeşni ve neşe kaynağı olmuştur. Tertip edenleri tebrik eder yeni kurula başarılar dileriz.

ÇEŞİTLİ HABERLER

ÜRDÜN SEFİRİ ANKARADA GÖREVE BAŞLADI :

Haşmetli Ürdün Krallığının Türkiye sefiri Sayın Fevvez Maher'in Ankaradaki yeni görevine başladığı memnuniyetle öğrenilmiştir. Dergimiz yazı kurulu tarafından evinde ziyaret edilen sayın hemşerimize yeni görevinde başarılar dileriz.

Sayın sefir ve eşi bayan Maher'in Haşmetli Ürdün Kralının doğum yıldönümü münasebetiyle 15.Kasım.1966 gecesi Ankara Golf kulübünde düzenledikleri kokteyle pek çok hemşerimiz ve dergimiz yazı ailesinde davet edilmiştir.

Tebrik ederiz.

BİR ZİYARET

Dergimiz yazarlarından ve Amerikadaki muhabirimiz Kadir İ. Natho ve eşi Ağustos ayı içerisinde Türkiyeye gelmişlerdir. İstanbul, İzmir ve Ankarayı gezen arkadaşımız ve eşi Türkiyedn memnun ayrılmışlardır.

DIŞ HABERLER

MÜNİH - İki yılda bir çağrılan Münihteki Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü asil üyelerinin sıradaki genel toplantısı 19.7.1965 tarihinde yapılmıştır. Hazır bulunan üyeler, Profesör A. Adamoviç'in 15 yaşını dolduran Enstitü faaliyetine tahsis edilmiş konuşmasını ve Enstitü İlmi Heyeti Başkanı Timurbek Devletşin ile Enstitü müdürü Dr. G. Schulz'un Enstitünün iki yıllık çalışmalarına dair raporlarını dinlemişlerdir.

Genel toplantıda aşağıdaki kişiler asil üyeliğe kabul edilmişlerdir Prof. Wiliam B. Ballis (Michigan üniversitesi-Birleşik Amerika), Dr. Jea Pennar (New York), Mr. Edward Crowley (Sovyetler Birliğini Öğrenme Enstitüsü), Prof. Dr. Hans Raupach (Osteuropa-İnstitut, München), Mr. Max Hayward (St. Antony's College, Oxford) ve Leon Mıkırtçyan (Hürriyet Radyosu, München).

Enstitü Müdürlüğüne yeniden Dr. G. Schulz, yardımcılığına da Mr. Edward Crowley getirilmiştir. Enstitü İlmi heyetine de şu kişiler seçilmişlerdir: Prof. A. Adamoviç (New York), Prof. Abdurrahman Kunta (Kuzey Kafkasyalı), Dr. Aman Berdimurad (Türkistanlı-New Yor), Prof. Timurbek Devletşin, Mehmet Emircan (Azerbaycan) Prof. P. Fedenko, N. Galay, F. Hayenko, M. İmniaşvili (Gürcü), S. Kabış Dr. Edige Krimal, (Kırım) L. Mıkırdıçyan (Ermenia), Prof. N. Novak Decker ve Dr. Jean Pennar (New York). ve İlim Heyetinin başına Mehmet Emircan getirilmiştir.

Sonunda; toplantıya katılanlar Enstitünün ilerideki iki yıllık çalışma plânını görüşmüş ve dileklerde bulunmuşlardır.

ERMENİLER KAFKASYAYA DÖNÜYÖRLER

Öğrendiğimize göre Suriyedeki, özellikle Halepteki Ermeniler toplu halde Kafkasyaya dönmeğe başlamışlardır. Bununla ilgili olarak 1500 kişi kadar tutan 200 Ermeni ailesi Suriyeden Kafkasyaya gitmiş, önümüzdeki günlerde de daha 2000 Ermeninin Kafkasyaya dönecekleri öğrenilmiştir. Ermenilerin bu göçü bir plân dairesinde yapılmaktadır. Bilindiği gibi Suriye Ermenileri birinci dünya savaşı sonunda ana vatanlarını terketmişlerdi. Suriyedeki baskıya dayanamıyarak yurtlarına dönen Ermenileri Rusyada hangi akibetin beklediği bilinmemektedir.

EVLENME VE NİŞANLANMALAR

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden Sabiha Elmas ile Fahrettin Elmas'ın düğün törenleri 30.Eylül.1965 tarihinde Düzce Park gazinosunda kalabalık bir hemşeri topluluğunun huzurunda yapılmıştır. Evlilere mutluluklar diler ailelerini tebrik ederiz.

İstanbul Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği kıymetli üyelerinden sayın Ömer Yağan'ın kızı İpek Yağan ile Derneğin sevdiği Yük-

sek Mühendis Erden Karabuğa'nın düğün törenleri 14.Kasım.1965 Pazar günü büyük bir dâvetli topluluğunun katıldığı Taksim Belediye gazinosunda yapılmış, neşeli bir gün yaşanmıştır. Karabuğa ve Yağan ailesini tebrik eder, genç evlilere sağlık ve saadet dileriz.

En. Hadiye Aslantok ile Fikri Duman hemşerilerimizin düğünlerinin 14.Kasım.1965 Pazar günü akşamı İstanbul Beyazıt Marmara düğün salonunda yapılmış olduğu öğrenilmiştir. Genç çifti tebrik ile mutluluklar temenni ederiz.

Kıymetli hemşerilerimizden Kadastro teknisyeni Cengiz Yaramen ile Zekiye Alkoç'un Tatvanda nişanlandıkları öğrenilmiştir. Tebrik ederiz.

DOĞUM HABERLERİ

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden Elbruz Gaytaoğlu'nun bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Demet adı verilen yavruya sağlık diler ailesini tebrik ederiz.

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden Müh. Aslan Arı'nın bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Janset adı verilen yavruya sağlık diler ailesini tebrik ederiz.

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği üyelerinden ve dergimiz yazı ailesinden teknik Ressam İrfan Aksoy'un bir kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Şeniz adı verilen yavruya sağlık diler, ailesini tebrik ederiz.

KAYIPLARIMIZ

YILDIZ OKYAY

İlk öğretim müfettişlerinden emekli kıymetli hemşerilerimizden Muslehittin Okyay'ın kızı, dergimiz yazarlarından İngilizce öğretmeni Yıldız Okyay Tlifij'in 27/Ağustos/1965 tarihinde bir trafik kazası neticesi vefat ettiği öğrenilmiştir. Cenazesi akraba ve dostlarının ve kendisini pek seven ve üyesi bulunduğu İstanbul Kafkas Kültür Derneğinin katıldığı güzel bir Törenle Şişli Camiinden kaldırılarak Rumeli hisarındaki ebedi istirahatgahına bırakılmıştır. Ana ve babasına, akrabalarına ve topluluğumuza başsağlığı diler, kederlerini paylaşıyoruz.

Tanrı rahmet eyleye.

HALİME JABAGI

Son Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Parlamento başkanı merhum Vassangirey Jabagi'nin eşi Halime Jabagi'nin 10/9/1965 tarihinde İstanbulda vefat ettiğini öğrendik. Kendisine rahmet, akrabalarına başsağlığı dileriz.

İHSAN BAÇ

1957 devresi Tokat mebuslarından ve Denizcilik Bankası idare meclisi üyelerinden Avukat İhsan Rüştü Bac'ın 15/8/1965 günü vefat ettiği ve İstanbul Feriköy mezarlığına defnedildiği haber alınmıştır. Kendisine rahmet Bac ailesine başsağlığı dileriz.

DÜZELTME

Dergimizin 7. ci sayısının sayfa 27 satır 34 teki XVI asır'ın 19. cu asır olarak düzeltilmesini rica ederiz.